

TÜRKİYE'DE İŞ DÜNYASI İÇİN İLK "İŞLETME" DERGİSİ: İŞLETME-İŞLETME EKONOMİSİ VE ORGANİZASYON MECMUASI*

Behlül Üsdiken
Sabancı Üniversitesi

Mehmet Erçek
İstanbul Teknik Üniversitesi

ÖZET

Bu makalede, 1943-1948 yılları arasında yayımlanmış, işletme konularında uygulama dünyasına yönelik Türkiye'deki ilk dergi olan İşletme incelenmektedir. İnceleme, dergideki yazıların büyük bölümünün dayanağını Almanya'dan ithal edilen işletme iktisadi disiplininin oluşturduğunu, ancak bu gelenek dışından gelen bazı makalelerin de bulunduğunu göstermektedir. İş dünyasına ulaşma, uygulamacı yazarlara ve pratik bilgiler gösterme iddiasındaki yazılara yer vererek sağlanmaya çalışılmıştır. Bir yandan da, öğütlenen ilke ve usullerin daha fazla kazanç getireceği, sağlayacakları rasyonelleşmenin milli bir mesele olduğu, savaş sonrası ortamın rasyonelliği zorunlu kılacağı gibi söylemlere başvurulmuştur. İnceleme ayrıca, dergi yoluyla, başta "işletmeci" kavramı etrafında olmak üzere, girilen meslekleşme mücadelesini de aktarmaktadır. Makale, yaklaşık 20 yıl kadar sonra yayımlanan benzer bir dergiye de değinerek, uygulama dünyasını etkileme meseleleri üzerine bir tartışmayla son bulmaktadır.

THE FIRST PRACTITIONER-ORIENTED JOURNAL IN TURKEY: THE "BETRIEB"

ABSTRACT

This article reports on an examination of the first practitioner-oriented journal in Turkey published between 1943 and 1948 under a title that in Turkish corresponded to the German word betriebs. The study shows that the journal was based mainly on the discipline of business economics (Betriebswirtschaftslehre) imported at the time from Germany, although some of the articles relied on other traditions learned from elsewhere. The attempt to reach a practitioner audience involved incorporating

* Bu makalenin ilk şekli 16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi'nde (Antalya, 16-18 Mayıs 2008) bildiri olarak sunulmuştur. YAD'ın iki hakemine, makalenin bundan önceki bir şekli üzerindeki eleştirisi ve önerileri için teşekkür etmek isteriz.

practitioner authors and including articles which claimed to impart practical knowledge. These were accompanied by discourses on economic benefits to be gained by firms, the contributions of rationalization to national development and the conditions to emerge in the post-war environment. The study also shows that the journal served as a vehicle for various professionalization agendas. The article concludes with a discussion on attempts to influence the world of practice, by also drawing parallels with a similar journal that began publication in Turkey some 20 years later.

Bu makalede, 1943 ile 1948 yılları arasında yayımlanan *İşletme- İşletme Ekonomisi ve Organizasyon Mecmuası*¹ inceleme konusu yapılmaktadır. Derginin çıkarılmasındaki amaç birinci sayının ilk sayfalarında aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:²

“Mecmuamız, isminin tetkik edildiği zaman, şeklinin ve muhteviyatının [içeriğinin] da açık olarak ortaya koyacağı veçhile, **ilmi ve mesleki** bir mecmua olarak çıkmakta mevzularını yalnız ve yalnız İşletme Ekonomisi İlminin teorik ve pratik meseleleri teşkil etmektedir.

Bu cümle, *İşletme Mecmuası*'nın incelenmesini ilginç kılan başlıca özelliklerini de göstermektedir. Bunlardan birincisi, derginin sadece “işletme” konularını kapsamasıdır. Böyle bir niyeti taşıyan Türkiye’deki ilk dergi olması, başlı başına, *İşletme Mecmuası*'nı kayda değer kılmaktadır. Derginin işletme konularıyla sınırlı tutulacağı, yukarıdaki alıntıda başlığına atıfla ve sadece “işletme ekonomisi ilminin” meselelerinin ele alınacak olması şeklinde belirtilmektedir. İşletme ekonomisi veya işletme iktisadı olarak anılan akademik disiplinin Türkiye’ye 1930’lu yıllarda Almanya’dan ithal edildiği ve yüksek öğretim kuruluşlarındaki etkisini esasen 1950’lere kadar sürdürdüğü önceki bazı çalışmalarla gösterilmiştir (Erçek ve Üsdiken, yayında; İİE, 1985; Üsdiken, 2003; Üsdiken ve Çetin, 1999, 2001; Üsdiken, Kieser ve Kjaer, 2004). Gerçi *İşletme Mecmuası*'nda bu geleneğin dışından katkılara da yer verilmiştir. Ancak, hem yayımcılarının, hem de bazı önde gelen yazarların eğilimleri nedeniyle derginin kapsamı ve yaymak istediği

¹ Makalenin geri kalan kısmında *İşletme Mecmuası* olarak anılacaktır.

² “Çıkarken”, I (1), 1943, s. 1. *İşletme Mecmuası*'ndaki yazarı belirtilmemiş yazılara atıflar dipnotlarda, tekrar durumunda sadece yazı başlığıyla, gösterilecektir. Yazarı belli olanlara atıflar ise, diğer kaynaklara olduğu gibi yazar soyadı ve yıl belirtilerek, *İşletme* ibaresiyle birlikte yapılacaktır. Bu yazıların listesi, kullanılan diğer kaynaklardan ayrı olarak Ek 1’de verilmektedir. Dergideki yazılardan yapılan alıntılar, bu örnekte olduğu gibi, aynendir. Dolayısıyla, o sıralarda kullanılan yazım kurallarını yansıtmakta, varsa yanlışları da içermektedir. Vurgulamalar metnin özgün halindeki gibi gösterilmektedir. Köşeli parantez içindeki sözcükler anlamayı kolaylaştırmak için bizim tarafımızdan eklenmiştir.

fikir ve uygulamalar büyük ölçüde işletme iktisadı temelli olmuştur. Yukarıda anılan çalışmalarda, barındırdığı yaklaşım ve ağırlık taşıyan konuların ayrıntılı biçimde incelendiği işletme iktisadının odak ilgisini, “ihtiyaçların tatminini vazife olarak kabul eden her iktisadi cüzütam [bütün]” şeklinde tanımlanan “işletme” oluşturmaktadır (bkz. ayrıca Isaac, 1939: 5). İşletme iktisadı, adı üstünde, iktisada dayanan ve Almanya’da iktisatın bir ‘şubesi’ şeklinde tanımlanarak geliştirilmiş bir disiplindir (Isaac, 1944). Savunucularının çoğu tarafından da, iş dünyasında uygulanabilecek “kaideler ve usuller” (örneğin, Alkan, 1952: 1) getiren bir “tatbiki ilim” (örneğin, Ete, 1946: 9) olarak tanımlanmıştır (bkz. ayrıca, Erçek ve Üsdiken, yayında; Fehling, 1926; Üsdiken, 2003).

İşletme Mecmuası’nın, işletme iktisadının bu niteliği ve hedeflerini de yansıtan ikinci önemli özelliği de uygulamacılara yönelik olma iddiasını taşımasıdır. Derginin bu niyeti de, yine ilk sayıda, “ilim alemile pratik hayatı, nazariyat ile ameliyatı birbirine yaklaştırarak bilumum işletmelerimizde çalışanlara ve çalışacaklara (...) bu alanda rehber olmak (...) ve yardımlarda bulunmak” şeklinde ifade edilmektedir.³ *İşletme Mecmuası*, bu iddiasıyla da işletme konuları açısından Türkiye için bir ilktir.

“Nazariyat ile ameliyatı” yakınlaştırmak veya “pratik hayata” rehberlik etmek, iş dünyasına yönelik eğitim veren ve bilgi üretme iddiasında bulunan yüksek öğretim kuruluşlarının en önemli meselelerinden biri olmuştur (Üsdiken, 2002). Bu kaygı, hem değişik zaman dilimlerinde iş dünyası için eğitimde en ileri kabul edilen ülkelerde, hem de Türkiye gibi bu tür konuları başka yerlerden öğrenmek durumunda kalanlarda sürüp gitmiştir.⁴ İşletme iktisadını Türkiye’ye getirip, yüksek öğretim ortamlarına yerleştirmeye çalışanlar da uygulama dünyasına yön verme çabası içinde olmuşlardır. Erçek ve Üsdiken’in (yayında) de belirttikleri gibi, çıkardıkları ders kitapları ve fakülte dergilerindeki makaleleri yanında popüler yayınlarda da yazılar yazmışlardır. *İşletme Mecmuası* da, böyle niyetlerle şekillenmiş bir girişimdir. Türkiye’deki devlet ve özel sektör sahipliği altındaki işletmeleri “ilim” temelli ve daha “rasyonel” çalışır hale getirmek gibi bir amacı ve umudu taşımaktadır. Dergide ifade edilmiş şekliyle, bunu sağlayacak konuları ve yöntemleri “yaymağa, tanıtmağa, öğretmeğe ve göstermeğe” çalışılmaktadır.⁵ “İlim alemile pratik hayatı yaklaştırmak” derken de kastedilen, son alıntının da gösterdiği gibi, uygulama dünyasına bilgi aktarmak ve öğretmenlik yapmaktır.

³ “Çıkarken”, s. 2.

⁴ Önceki yüzyılın ilk yarısının Almanya’sı için Üsdiken ve diğerlerine (2004), ikinci yarısının Kuzey Amerika’sı için de örneğin Bennis ve O’Toole’a (2005) bakılabilir. Türkiye’de yakın tarihli bir örnek içinse, bakınız Aycan (2000).

⁵ “İkinci yıla girerken”, II (7), 1944, s. 2.

Burada sunulan çalışmada, bu girişim ve çabanın öyküsü anlatılmaktadır. Bunu yaparken de özellikle iki ana mesele üzerinde durulmaktadır. Bunlardan biri, ilmi iş dünyasına taşınmanın dergide hangi temellere dayanarak ve ne tür yollarla yapılmaya çalışıldığıdır. İkinci olarak da, ilmi öğretim ve yayma çabasıyla birlikte gelen, mesleği, hatta bir meslekler kümesini, tanımlama uğraşları ve bu uğurda girişilen mücadele üzerinde durulmaktadır.

İzleyen bölümde, önce, *İşletme Mecmuası*'ni tanıtmak üzere, kurucuları, içeriği ve yazarları hakkında bilgiler verilmektedir. Dergiyle iş dünyasına ulaşma ve bilgi aktarmada ne yollara başvurulduğu bir sonraki bölümde ele alınmaktadır. Ardından, derginin bilgi aktarmanın ötesindeki meslekleşme gündemleri ve bu yöndeki çabaları üzerinde durulmaktadır. Sonra bir önceki bölümde de, dergide verilen bilgilerden hareketle, *İşletme Mecmuası*'nin gördüğü kabul ve sona nasıl gelindiği anlatılmaktadır. Makale, iş dünyasına yönelik bir işletme dergisi yaratma yolunda Türkiye'deki bu ilk denemenin daha genel olarak düşündükleri üzerine bir tartışma bölümüyle son bulmaktadır.

İŞLETME MECMUASI: KURUCULAR, YAZILAR, YAZARLAR

En başta da belirtilmiş olduğu gibi, *İşletme Mecmuası* yayın hayatına 1943 yılının Mayıs ayında başlamıştır. İlk dört yıl iki ayda bir yayımlanmıştır. Bu süre zarfında derginin hacmi sayı başına 25-30 sayfa dolaylarında olmuştur. Dergiye, herhalde iş dünyasına yönelik olduğu düşüncesiyle ve belki de gelir kaygısıyla reklam da alınmıştır. Yayın hayatı boyunca, hem bazı iktisadi devlet teşekkülleri, hem de özel şirketlerin reklamları devam etmiştir. Beşinci yıldan itibaren dergi aylık çıkarılmaya başlanmıştır. Ancak aylık yayına geçilmesi yıllık toplam sayfa miktarında artışa yol açmamış, aylık sayılar önceden iki ayda bir yayımlananların yaklaşık yarısı hacminde olmuştur. Nihayet, altıncı yılda ancak yedi sayı yayımlanabilmiş ve derginin yayın hayatı, toplam 43 sayı çıktıktan sonra, 1948 yılının Kasım ayı sayısı ile son bulmuştur.

Kurucular

İşletme Mecmuası'nin çıkaranlar İsmet Alkan ve Hayri Tokay'dır. "Yazı işleri müdürlüğünü" derginin yayın hayatı boyunca Alkan yapmıştır. Alkan yüksek öğretim ortamında, Tokay ise, öğretim görevleri de üstlenmiş olmakla birlikte, esasen pratik hayat tarafında yer almaktadır. Her ikisi de, Almanya'da işletme iktisadı konusunda yüksek öğrenim görmüşlerdir. Alkan, önceki çalışmalarda da bahsedilmiş olduğu gibi, işletme iktisadını Almanya'dan Türkiye'ye ilk getirenlerden biridir (İİE, 1985; Üsdiken, 2003; Yazman, 1963). Berlin Yüksek Ticaret Okulu'nda öğrenim görerek *Dipl.-*

Handl. (Diplomhandelslehrer) derecesi almıştır.⁶ Akabinde Türkiye'ye dönüp, 1936 yılında Ankara Ticaret Lisesi'nde öğretmenliğe başlamış, 1937 yılında Türkiye'de çıkmış ilk işletme iktisadı kitabı olarak kabul edilen (Ete, 1937: 386) *Genel İşletme Ekonomisi*'ni (1937) yayımlamıştır. Arkasından 1938'de, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde yeni kurulmuş olan İşletme İktisadı Kürsüsü'ne çevirmen olarak katılmış, 1940 yılında da İstanbul Ticaret Lisesi'ne, oradan da İstanbul'daki Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'ne geçmiştir (Yazman, 1963: 10 ve 91). *İşletme Mecmuası* yayımlanmaya başladığında da bu okulda "muallim" olarak görev yapmaktadır. Diğer kurucu Hayri Tokay da, Berlin'deki aynı yüksek okulda işletme iktisadı öğrenimi görerek 1936 yılında *Dipl.-Kauf. (Diplomkaufmann)* ünvanıyla mezun olmuştur. Tokay *İşletme Mecmuası* yayımlanmaya başladığında yüksek öğretim dünyasının dışında bulunmakta, İktisat Vekaleti Sanayi Tetkik Heyeti üyesi olarak görev yapmaktadır.⁷ Ancak bu görevi yanında 1947 yılından başlayarak, 1968'e kadar sürmek üzere, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde işletme iktisadı öğretim görevlisi olarak da çalışmıştır (Fişekçi, 1977: 250; Tokay, 1949).

Görüldüğü gibi, *İşletme Mecmuası* bireysel bir yayın girişimidir. Arkasında bir yüksek öğretim kuruluşu yoktur. Dergi bu yönüyle de Almanya'daki emsallerinden esinlenmiş görünmektedir. Locke'un (1984: 222) işaret ettiği gibi, önde gelen Alman işletme iktisadı profesörleri de kendi dergilerini çıkarmış ve / veya editörlüğünü yapmışlardır. Schmaltz (1930: 232), bu tür ilk dergiyi, 1906 yılında, Alman işletme iktisadının ayrı bir bilim olma iddiasına belki de en büyük katkıyı yapmış olan Eugen Schmalenbach'ın yayımcı ve editör olarak çıkarmaya başladığını yazmaktadır. Diğer bir öncü, Heinrich Nicklisch de 1908'de çıkmaya başlayan bir derginin iki yayımcısından biridir. Locke'un (1984: 216) üçüncü ünlü öncü olarak gösterdiği Fritz Schmidt de 1924'ten itibaren çıkan ve başka bir profesörün yayımcı görüldüğü derginin editörlüğünü yapmıştır (Schmaltz, 1930: 233). Bu dergilerin tümü, o dönemlerde, *İşletme Mecmuası*'nın yayın hayatının ileri aşamalarındaki gibi, aylık yayımlanmıştır (Schmaltz, 1930).

⁶ Bu derece, Almanya'daki yüksek ticaret okullarının, o sıralarda, mezunlarının ticaret eğitimi veren liselerde öğretmenlik de yapabilmeleri için oluşturdukları bir diplomadır. Okullarda verilen işletme iktisadı eğitimi yanında pedagoji derslerini de içermektedir (Locke, 1984: 209).

⁷ *Dipl.-Kauf.* derecesi Alman yüksek ticaret okullarının işletme iktisadı öğrenimi görenlere verdiği diplomanın adıdır (Locke, 1984: 209). Tokay'ın bu ünvanı hem *İşletme Mecmuası*'ndaki yazılarında hem de Alkan ve Yazman'da (1947: 367) belirtilmektedir. Bkz. ayrıca Fişekçi (1977: 250).

Yazılar

İşletme Mecmuası'nda yayımlanan yazıların büyük bölümünü genellikle ikiyle altı sayfa arasında değişen kısa makaleler oluşturmaktadır (bkz. Ek 1). Daha uzun makalelere de yer verilmiş, ancak bunlar art arda sayılar arasında bölünerek yayımlanmışlardır. Böyle tefrika halinde yayımlananlar da tek yazı sayıldığında dergide toplam 116 adet makale basılmıştır. Makaleler, işletme iktisadı disiplininin ilgilerine ve terimlerine dayanarak belirlenmiş ve derginin birinci sayısında sıralanmış olan (sonradan bazı ilavelerin de yapıldığı) bölümler altında yayımlanmıştır.⁸ Yayımlanan 116 makalenin dergideki bölüm başlıklarına göre dökümü Çizelge 1'de verilmektedir. Çizelge'de ilk dikkati çeken, en fazla makalenin "muhasabe meseleleri" ve "hesap işleri" başlıkları altında yayımlandığıdır. Yakın konu başlıkları da dahil edildiğinde, makalelerin yaklaşık üçte biri bu konulardadır. İşletme iktisadı temelli bir dergi için bu görünüme şaşırılmamalıdır. Daha önce de işaret edilmiş olduğu gibi (Üsdiken, 2003; Erçek ve Üsdiken, yayında), "hesap işleri" işletme iktisadının en ağırlıklı konusudur. Muhasebenin aldığı payın da, hem hesap işlerinin bir parçası olarak işletme iktisadı içinde taşıdığı önem, hem de işletme iktisadı disiplinin Türkiye'ye getirilmesinin öncesine giden geçmişi ile ilintili olduğu düşünülebilir (Erçek ve Üsdiken, yayında).

Makalelere ilave olarak, üçüncü sayıdan başlamak üzere, biri hariç bütün sayılarda, "işletmeci gözile" başlığı altında bir başyazı da yer almıştır. Beşinci sayıdan itibaren de, "meşhur işletme ekonomistleri" başlıklı bir bölüm eklenmiştir. Derginin 22 sayısında yer alan bu yazılarda işletme iktisadı gözüyle bakılınca önemli katkıları olduğu düşünülen profesörler ve bazı uygulamacıların hayatı ve çalışmaları tanıtılmıştır. Dördüncü cildin sonuna doğru ilave edilen "işletme ekonomisi semineri" bölümünde de öğrenci ödevlerine, toplamda beş kez olmak üzere yer verilmiştir. Bunlara ek olarak, sayıların yaklaşık yarısında, Türkiye'de yayımlanan kitap veya dergilerin tanıtımının yapıldığı bir "mesleki yayın" kısmı olmuştur. Diğerlerine kıyasla çok daha seyrek olmak üzere de (toplamda dört kez), "işletmelerimizden akisler" diye bir bölümde, bazı devlet teşebbüslerini tanıtan yazılara yer verilmiştir.

Yazarlar

Derginin künyesinde "Yazılar (Yazı İşleri Müdürlüğü)ne gönderilmelidir" denmektedir.⁹ Ancak bir yandan da, ilk sayıdan itibaren, "Daimi Yazı Ailesi" olarak adlandırılan ve 15 kadar ismi içeren bir liste de bulunmaktadır.¹⁰ Zaman içinde bazı değişikliklere uğramasına ve ismi verilenlerden

⁸ "İşletme'de incelenecek Mevzular", I (1), 1943, s. 3.

⁹ Örneğin, I(1), 1943, s. 36.

¹⁰ Örneğin, aynı sayı, s. 1.

bazılarının hiç katkı yapmamış olmalarına rağmen, yazıların çoğu bu listede yer alanlardan gelmiştir. Alkan, bir yazısında (*İşletme*, 1947a: 105), “yazı ailesi teşkil etmekle onlardan yazı almak ayrı ayrı şeylerdir” demektedir, bazılarının “yıllarca bir yazı bile yazdırmanın” mümkün olamayabileceğinden söz etmektedir. Dolayısıyla, *İşletme Mecmuası*’nda yer alan makalelerin büyük olasılıkla tamamının “yazı ailesinden” ve dergiyi çıkaranların çevrelerinden alınan veya yazdırılan yazılar olduğu tahmin edilebilir.

ÇİZELGE 1. *İşletme Mecmuası*’nda Yayımlanan Makalelerin Derginin Bölüm Başlıklarına göre Dağılımı

Konu başlığı	Makale sayısı	Konu başlığı	Makale sayısı
Genel işletme ekonomisi	6	Zirai işletme ekonomisi	9
Organizasyon meseleleri	1	Enerji işletme ekonomisi	3
İşletmede insan	2	Endüstri işletme ekonomisi	13
İşletme organizasyonu	6	Banka işletme ekonomisi	7
Hesap işleri	15	Münakalat işletme ekonomisi	1
Hesap işlerinde normlaşma	1	Ticaret işletme ekonomisi	2
Muhasebe meseleleri	16	Sigorta işletme ekonomisi	5
Endüstri muhasebesi	1	Kooperatif işletmeler	2
Finansman meseleleri	1	Mesleki öğretim	4
İşletmelerde planlama	2	Mesleki varlığımız	1
Murakabe ve kontrol	4	Tarihi tetkikler	1
İşletme ve hukuk	1	Sosyal hayat ve işletme	1
Harp sonrası ve işletmeler	3	Pratik büro bilgileri	2
İşletme ve konjonktür	1	Pratik muhasebe bilgileri	4
İşletme ve kuruluş yeri	1	TOPLAM	116

“İlim alemile pratik hayatı” yakınlaştırma iddiasının yazarlara yansıması, şimdilerin benzer örneklerindeki gibi (örneğin, Aycan, 2000), sadece yüksek öğretim kuruluşlarında çalışanlara değil, uygulama dünyasındakilere de yer vermek şeklinde olmuştur. Gerçi o sıralarda akademik dünya ile uygulama arasındaki sınırlar daha geçirgen niteliktedir. Yine de, uygulama dünyasında yer alan yazarları da dahil etme niyeti ilk sayıdaki “daimi yazı ailesi” listesinden itibaren belirgin biçimde görülmektedir.

İşletme Mecmuası'nda, yayımlandığı süre boyunca, 35 farklı yazarın makaleleri yer almıştır. Akademik dünyadan gelen yazarlara bakılınca, o sıralarda bu konularda eğitim veren bütün yüksek öğretim kuruluşlarının kadrolarından katkı sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.¹¹ En başta tabii İsmet Alkan gelmektedir. Gerçi Alkan'ın sadece dört makalesi yayımlanmıştır. Ancak, başyazıların, Tokay'ın yazdığı ikisi hariç, tamamını Alkan kaleme almıştır. Alkan yanında, işletme iktisadının Türkiye'ye taşınması ve yüksek öğretimdeki yerini edinmesinde önemli rolü olduğu önceki çalışmalarda gösterilmiş olan başka öğretim üyelerinin yazılarını da görmek mümkündür (bkz. Erçek ve Üsdiken, yayında; Üsdiken, 2003). Bunlar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden Alfred Isaac ve Ahmet Ali Özekten ve önceleri bu fakültede olup, derginin yayımlandığı sıralarda hem Başvekalet Umumi Murakabe Heyeti'nde yer alan, hem de Siyasal Bilgiler Okulu'nda öğretim üyeliği yapan Muhlis Ete'dir. İşletme iktisadı geleneğinden gelen diğer bir öğretim üyesi de, Ankara'daki Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde Zirai İşletme Ekonomisi kürsüsünün başında bulunan, Almanya'dan doktoralı, Kazım Köylü'dür (Ete, *İşletme*, 1943a). Bir de, önceleri İstanbul Üniversitesi'nde çalışıp, 1943'de Ankara Hukuk Fakültesi'ne geçen ünlü Alman Ticaret Hukuku profesörü Ernst Hirsch'den de yazı alınmış olduğu görülmektedir (Hirsch, 2000). Ancak bütün bu yazarların katkılarının eş derecede olmadığına ve derginin yayın hayatı boyunca da devam etmediğine işaret etmek gerekir. Örneğin Köylü'nün yedi, buna karşılık Özekten ve Ete'nin sadece ikişer, Hirsch'in de bir yazısı yayımlanmıştır. Sadece, toplam 17 makalesi yayımlanan Isaac'ın ilgi ve desteği fiilen derginin son sayısına kadar sürmüştür.

Yüksek öğretim dünyasından yazarların diğer bir önemli grubunu, İsmet Alkan'ın da o sıralarda çalışmakta olduğu, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nde öğretim görevi bulunanlar oluşturmaktadır. Alkan dışında bu okuldan olup da yazıları yayımlananlar, Osman Fikret Arkun, Cevat Yücesoy ve Fazıl Gülçür'dür.¹² Arkun ve Yücesoy muhasebe, Gülçür de o sıralarda ticari hesap öğretmenidir (Güvemli, 2001: 312, 315 ve 320; Alkan ve

¹¹ Tek istisna 1944 yılında faaliyete geçmiş olan İzmir Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'dur. Bu okuldan kimsenin yazısı dergide yayımlanmamıştır. Bunda kişisel bazı meselelerin rolü olduğuna dair işaretler vardır (bkz. Alkan, *İşletme*, 1947b)

¹² Bu yazarların, sırasıyla, iki, dört ve üç makalesi yayımlanmıştır.

Yazman, 1946: 369). Ancak bu yazarlar, Alkan gibi işletme iktisadı çizgisini değil, çalışmakta oldukları okulda Fransız etkisiyle şekillenmiş muhasebe geleneğini temsil etmektedirler (Üsdiken, 2004). Ayrıca, iş dünyası içinde de yer almakta, muhasebe yöneticiliği, serbest muhasebecilik veya mali müşavirlik türü işler de yapmaktadırlar (Güvemli, 2001).

İşletme Mecmuası'nda yazanların yaklaşık yarısı esas uğraşları itibariyle yüksek öğretim kuruluşlarının dışından gelen yazarlardır. O yılların ortamı itibariyle bekleneceği gibi, bakanlıklarda veya iktisadi devlet teşekküllerinde çalışmaktadırlar.¹³ Çoğu, o zamanların devlet işletmeleri ağırlıklı uygulama dünyasının, Guillén'in (1994) tabiriyle, "yönetim aydınlarını" teşkil etmektedir. Yüksek öğretim kuruluşlarında ders verenleri, kitapları yayımlananları vardır.¹⁴ Aralarında, Konrad Engelmann adında, o sıralarda Devlet Demiryolları ve Limanlar İşletmesi'nde çalışmakta olan ve Türkiye'deki işletme iktisadı yazınına bir fakülte dergisine makale yazarak da katkıda bulunmuş Alman bir yazar da yer almaktadır (Aytemur, 2007: 94; Engelmann, 1942). Uygulamacı yazarlar arasında iktisat veya yüksek ticaret eğitimi yapmış olanlar olduğu gibi, mühendisler de bulunmaktadır. Bu gruptaki yazarların da dergiye katkıları eş düzeyde olmamıştır. En fazla makale, toplam 16 tane olmak üzere, kuruculardan Hayri Tokay'a aittir. Tokay'ı, özellikle başlarda sık katkı yapan üç yazar izlemektedir. Bu yazarlar İktisat Vekaleti Sanayi Tetkik Heyeti üyesi, mühendis, Hasan Halet Işıkpınar, Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Sekreteri Baha Esat Karova (Tekand) ve Ziraat Bankası Müfettişi Hikmet Keyman'dır.¹⁵

Dergide öğrencilerin de yazıları çıkmıştır. Schmaltz (1930), Schmalenbach'ın dergisinde de öğrenci çalışmalarına sıkça yer verildiğini belirtmektedir. Örnek herhalde buralardan gelmektedir. Ancak *İşletme Mecmuası*'nda böyle bir uygulamaya sonlara doğru başlanmış, dört öğrencinin Alkan'ın seminer dersi için hazırladıkları ödevler, ikisinin de ortak bir bibliyografya çalışması yayımlanmıştır. Bunların yanında, Yazman'ın (1963: 72) aktardığına göre, Alkan'ın hem çıkardığı ansiklopedide, hem de *İşletme Mecmuası*'nda yardımcılığını yapan iki öğrencisinin de (Şahabettin Büyükkakıncı ve Şevki Aktunalı), yine son sayılara doğru, toplamı dokuzu bulan yazıları yer almıştır.

¹³ Bu grupta toplam 18 yazar bulunmaktadır. Beşinin nerede çalıştıkları hakkında bilgi edinilememiştir.

¹⁴ Bkz. "İlmimize Ait Eserler", I (4), 1943, s. 123-124 ve Karagözoğlu ve Süslü, *İşletme*, 1946a, 1947a, b.

¹⁵ "Daimi Yazı Ailesi". Ayrıca bkz. Alkan ve Yazman (1946: 369 ve 1947: 366-7). Karova'nın 12, Işıkpınar ve Keyman'ın da sekizer makalesi dergide yer almıştır. Diğer uygulamacı yazarlarınsa sadece bir veya iki makalesi yayımlanmıştır.

Yazarlar arasında işletme iktisadı geleneğinden gelenler belirgin bir ağırlık taşımaktadır. Alkan yanında, Isaac, Ete, Özeken ve Köylü gibi yüksek öğretim kuruluşlarında çalışan işletme iktisatçılarının toplam 116 makale içindeki payı, 32 makaleyle, %27,6'dır. Uygulamacılar tarafından da, Tokay 16, Engelmann da bir yazısıyla eklenince oran %42,2'ye yükselmektedir. "İşletmeci gözile" ve "meşhur işletme ekonomistleri" bölümlerinin de Alkan, Tokay veya Isaac'ın kaleminden çıktığı göz önünde bulundurulup, bunların da dahil edildiği bir hesaplama yapıldığında, yayın tanıtımları dışındaki toplam 178 metnin yarısından fazlasının (99 tanesinin) ikisi Almanya eğitilmiş, biri de Alman, bu üç işletme iktisatçısının olduğu görülmektedir.

İLİM VE PRATİK

İşletme Mecmuası'nın ilk sayısında yer alan "Çıkarken" yazısındaki "ilim alemile pratik hayatı yaklaştırma" ifadesiyle kastedilen esasında ilmi iş dünyasına taşımaktır. Gerçi ilmin pratik hayattan beslendiği de söylenmektedir (örneğin, Isaac, *İşletme*, 1943d: 103). Zaten ilim, "Tecrübe ve bilgilerin sistemleştirilerek (...) bir araya getirilmesi(dir)" (Tokay, *İşletme*, 1945a: 47). *İşletme Mecmuası* gibi bir derginin o günlerin Türkiye'si için yapması gereken de bu "tecrübe ve bilgilerin" iş hayatındakilere anlatılması ve benimsetilmesi olarak görülmüştür. Çünkü iş dünyası büyük bölümüyle ne ilmin, ne de sağlayacağı yararların farkındadır. Dolayısıyla, önce ortada bir ilim olduğunun anlatılması ve dergide sık kullanılan ifadeyle "ilmimizin" tanıtılması gerekmektedir.

"İlmimiz"

Yukarıdaki bazı alıntılarda da görüldüğü gibi, *İşletme Mecmuası*'na hakim bakış açısıyla, işletme alanında aslında tek bir ilim vardır, o da işletme ekonomisi ilmidir. Bu ilmi anlatma gayretini, en başlarda, "Genel İşletme Ekonomisi" bölüm başlığı altında, Isaac'ın ilk dört sayısı (*İşletme*, 1943a, b, c, d), Alkan'ın da beş sayısı (*İşletme*, 1943a, b, c, d, 1944a) devam eden makalelerinde görmek mümkündür. Aslında bu makaleler yazarlarının kitaplarında yazılanların tekrarıdır. Dolayısıyla, burada anlatılanlar da yine Almanya'da üretilmiş olan yazına dayanmaktadır. Örneğin Isaac, yazısının son bölümünde başka ülkelere de kısaca değinirken 19. yüzyıldan itibaren tarihçeyi sadece Almanya üzerinden anlatmasını bu ülkedeki "İnkişafın [gelişmenin] diğer memleketlere nazaran muayyen [belirli] ve tipik bir surette cereyan etmiş olması(na)" bağlamaktadır (*İşletme*, 1943d: 102). Tokay ve Alkan'da ise Almanya'nın bu ilimdeki öncülüğü ve önderliği hakkında daha da kuvvetli ifadeler görebilmek mümkündür. Örneğin, Tokay'a göre, ilim Almanya'da meydana getirilmiş ve ancak orada sistemli bir öğretim dalı halini almıştır (*İşletme*, 1944a: 159):

“Almanyada işletme ekonomisi, nazari [kuramsal]ve ameli [uygulamalı] kısımları ihtiva eden [içeren] bir ilim haline getirildiği halde, Fransada “İşletme ekonomisi”ne tekabül edecek [karşılık olacak] bir kelime bulunmadığı gibi, bu mefhum [kavram] altına giren Muhasebe, Maliyet hesapları ve Organizasyon gibi bir takım münferit [ayrı] bilgiler de umumi bir ilim sistemi içinde tahsil [öğrenim] ve tedris [öğretim] olunamamaktadır”.

Alkan açısından da, Türkiye’de hem ilim, hem de uygulama dünyasında “doğru” kavramların ve terimlerin yerleşmesi için bunların Almanya’dan alınması gerekmektedir (*İşletme*, 1943c: 91):

“İşletme Ekonomisi ilminin bilhassa Almanyada kökleşmiş ve inkişaf etmiş olması, ilim lisanımıza girmesi gereken işletme terimlerini daha ziyade bu lisandan almayı icabettiriyor. (...) İşletme ekonomisi ilmi tarafından tesbit edilen hakiki terimlerin bir gün piyasa ve pratik hayatta da kullanılacağına şüphe yoktur.”

İşletme Mecmuası’na hakim işletme iktisadı disiplini için Alman yazınının taşıdığı önemin en belirgin göstergelerinden biri de “meşhur işletme ekonomistleri” köşesidir. Bu başlık altında hayatı ve çalışmaları anlatılanlar, yayımlandıkları sırayla, Friedrich Schar, Willi Prion, Richard Lambert, Georg Obst, Robert Stern, Frederic W. Taylor, Frank B. Gilbreth, Jacques Savary, Henri Fayol, Luca Pacioli, Heinrich Nicklisch, Eugen Schmalenbach, Fritz Schmidt, Ernst Pape, Friedrich Leitner, Ernst Walb, Wilhelm Rieger, Walter Mahlberg, Hermann Grossman, Henry Ford, Curt Einfeld ve Rudolph Seyffert’dir.¹⁶

Şimdilerde okuyanlara yukarıdaki isimlerden büyük olasılıkla sadece Taylor, Gilbreth, Fayol ve Ford tanıdık gelecektir. Önceki bölümde anıldıkları için belki anımsanacak Schmalenbach, Nicklisch ve Schmidt dışında pek de bir çağrışım yapmayacak diğer isimler arasında önce Luca Pacioli ve Jacques Savary’yi ayırmak gerekir. Bunlar işletme iktisadı yazınında ilmin uzun geçmişini göstermek için sıkça atıf yapılan isimlerdir (örneğin, Isaac, 1947: 21-28). *İşletme Mecmuası*’nın ilk sayısında ilave halinde tablosu da verilen, 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başlarında İtalya’da yaşamış Pacioli, çift taraflı defter tutma üzerine ilk kitabı yazan kimse olarak bilinmektedir (Isaac, *İşletme*, 1945a). Savary ise 17. yüzyıl Fransa’sında ticaretle ilgili kitap yazmış, ticaret kanunu hazırlanmasına katkıda bulunmuş, Isaac’a göre

¹⁶ Bu biyografilerin 19’unu Isaac, ikisini Alkan, birini de Tokay yazmışlardır.

“İşletme Ekonomisi ilminin gelişmesinde büyük tesiri olan” biridir (*İşletme*, 1945b: 24).

Listedeki geri kalan 16 isimse, çoğu Alman, bazıları da İsviçreli (Schar) ya da Avusturyalı (Stern ve Leitner) olup da meslek yaşamlarını Almanya’daki üniversiteler ve yüksek ticaret okullarında sürdürmüş işletme iktisadı profesörleridir. Pacioli’dan sonra, bu kez derginin dördüncü sayısında, bir ilave halinde portre fotoğrafı verilen tek kişi, işletme iktisadının Almanya’da ayrı bir disiplin kimliği kazanmasının mimarı olarak kabul edilen, Eugen Schmalenbach’tır (Isaac, *İşletme*, 1946a; Locke, 1984). *İşletme Mecmuası*’nın önde gelen isimleri için öğrenmenin tek kaynağı Almanya olunca, ünlüler şeklinde bahsedilenler de ya Almanya’dan, ya da Alman işletme iktisadının bir miktar ilgisini çekmiş (Üsdiken, 2003) Taylorist akımın temsilcileri ve Fayol olmuştur.

Alkan’ın istediği gibi, Alman ilim terimlerinin esas alınmasının bir örneğini gösterir şekilde, yukarıda bugünlerde tanınmış gelmesi muhtemel isimler diye sıralanan yazarlardan da “işletme ekonomistleri” diye söz edilmektedir. Örneğin Isaac (*İşletme*, 1945c: 133) Taylor hakkında yazarken, hem Alman işletme iktisadının kendine özgü bir tabiri olan “işletme organizatörü”, hem de “işletme ekonomisti” terimini kullanmaktadır:

“Meşhur ve dünyaca tanınmış Amerikan işletme organizatörü Frederick Winslow TAYLOR’un İşletme ekonomistleri arasında, nazari etüdüleri ve fikirleriyle, bilhassa pratik çalışmalarile, işgal ettiği mevki çok mühimdir”.

Aynı şekilde “Modern Fransız Organizatörlerinden” Fayol da, “Kendi pratik faaliyet ve tecrübelerinin neticelerini ilmi bir eserde toplamak ve göstermek suretiyle (...) İşletme ekonomisi bakımından (...) değerli bir mevcudiyet olma vasfını kazanmıştır” (Isaac, *İşletme*, 1945d: 49). İşletme iktisatçılarına göre, işletmeye bütünsel yaklaşan ve tüm bu kısmi katkıları kapsayan tek ilim vardır; o da işletme ekonomisidir. Nazariyatla uğraşanı da, pratiğini yapan da, bunları yazan da “işletme ekonomisti” veya Türkçeye daha fazla yerleştirilmeye çalışılan tabirle “işletmecidir” (örneğin, Ete, *İşletme*, 1943a: 111). Dolayısıyla, Alkan için de “Zeka ve yaratıcılığı işletme ekonomisi prensiplerini hakkile tatbik ediş kabiliyetiyle FORD, meşhur işletme ekonomistleri arasında yer almağa layık bir işletmecidir” (*İşletme*, 1947c: 21).

Dergiye katkıda bulunan bazı uygulamacı yazarların da, Alkan’ın umduğu şekilde, işletme ekonomisi, işletme ekonomistleri gibi terimleri kullandıkları görülmektedir (örneğin Yazıcı, *İşletme*, 1943; Nomal, *İşletme*, 1944;

Keyman, *İşletme*, 1946a). Hatta Karova gibi dergiye hakim çizgiyi tam olarak benimsemiş görünenler de vardır (*İşletme*, 1947: 102):

“**İşletme ekonomisinin** nazarilik ve kağıt üzerinde bir takım tasnifler çerçevesinden çıkararak yürüyen, araştıran ve devamlı surette kendini düzelten canlı bir gaye haline gelmesi ve işletmedeki topluluk şuuruna yerleşmesi sayesinde ki, rasyonelleşme ve endüstri verimini artırma yolunda büyük endüstri memleketlerinin misallerine şahit olduğumuz büyük ilerlemeleri meydana gelebilmiştir.”

Öte yandan, uygulama dünyasından yazarları dahil etmek, sınırlı ölçülerde de olsa, işletme iktisadı dışında ilim anlayışlarının ve Almanya'dan başka yerlerden öğrenilenlerin de dergiye nüfuz etmesine yol açmıştır. Bunun bir örneğini, Robert Kolej, sonra da Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) mühendislik eğitimi görmüş olan Işıkpınar'ın yazıları teşkil etmektedir.¹⁷ Aslında, Işıkpınar'ın yazılarındaki niyet *İşletme Mecmuası*'nın Türkiye'deki işletmeleri “ilim” temelli ve “rasyonel” çalışır hale getirme projesinden farklı değildir. Bazı yazılarında aktardığı Taylor ve izleyicilerinin faaliyetleri de, Alman, dolayısıyla da Türkiye'deki işletme iktisadı yazının dışladığı veya farkında olmadığı fikir ve uygulamalar değildir. Farkeden öğrenmenin nereden olduğu, dolayısıyla, ilmin nasıl tanımlanıp, anlaşıldığıdır. Işıkpınar için, ilmin kaynağı “Dünya sanayiinde bugün en ön safta yürüyen Birleşik Amerika”, adı da, Taylor'un *scientific management* tabirinin karşılığı olarak, “fabrika teşkilatı ve idaresi ilmi” (*İşletme*, 1944b: 87 ve 90) veya “ilmi işletmedir” (*İşletme*, 1944a: 129). Işıkpınar'la Taylorcu fikirler, Alman işletme iktisadı yazınının filtresinden geçmeden, doğrudan taşınmış olmaktadır (örneğin, *İşletme*, 1943b). Böyle olunca da, işletme ekonomisi ilminden bahis yoktur. Taylor'dan da “işletme ekonomisti” olarak söz edilmemektedir (Işıkpınar, *İşletme*, 1944b: 90):

“Birleşik Amerika'da Taylor'un kurduğu esaslarla başlı başına bir ilim haline gelen **fabrika teşkilatı ve idaresi** büyük emeklerle ve büyük itinalarla kurulan endüstri işletmelerinin verimli çalışmasını sağlayan mühim bir amildir. (...) Bihassa bugünkü dünya buhranı karşısında, dünya sanayii ile boy ölçüşebilecek bir sanayi manzumesi [sistemi] yaratmak için her müessesede daha işe başlarken fabrika teşkilatı ve idaresi ilminin esaslı bir surette tesisi ve tatbiki lazımdır.”

¹⁷ Işıkpınar'ın özgeçmiş bilgileri için bkz. *Aydınlığa Doğru*, Yıl 3, Sayı 19 (Mart), 1976.

İlim, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, gelişmiş ülkelerdeki kullanımına sıkça yapılan atıflarla anlatılırken, bir yandan da okuyucu, bu ilmin aslında “pratik” olduğuna da inandırılmaya çalışılmıştır. Örneğin Almanya’dan bahisle yazan Isaac, ilmin hem iş hayatına çok önemli etkileri olduğunu, hem de ihtiyaç duyulan elemanların yetişmesini sağladığını söylemektedir (*İşletme*, 1943d: 103). Yine Isaac, Alman işletme iktisatçıları için yazdığı biyografilerde ilmin uygulamayla iç içeliğine ve sağladığı pratik yararlarla da sıkça atıf yapmaktadır. Örneğin Obst’tan söz ederken “Daima pratik hayat ve ilmle olan münasebetlerini muhafaza etmiş” (*İşletme*, 1944a: 76), Schmalenbach’ın “*Maliyet masrafları* konuları üzerinde(ki) (...) çalışmalar(ın)dan pratik hayat çok faydalanmış” (*İşletme*, 1946a: 130), Seyffert’in de “Faaliyetinden ilmi ve pratik bakımdan büyük faydalar temin olunmuştur” (*İşletme*, 1948: 171) demektedir. Alkan’a göre de “Tatbiki mahiyette olan ‘İşletme Ekonomisi’, iktisadi bünyeler için çok faydalı ve istifadeli bir bilgi kaynağı haline gelmiştir” (*İşletme*, 1946a: 52). Okuyucuların da *İşletme Mecmuası*’nda yayımlanan yazılardan “İşletme ekonomisinin ne derece tatbiki bir mahiyet [öz] arzettiğini açık olarak (...) anlamış” olmaları gerekir (*İşletme*, 1946a: 52).

İlim ve “Pratik Hayat”

İşletme Mecmuası, ilmin bu “tatbiki” niteliği doğrultusunda, iş hayatında kullanılacak pratik yöntemlerin gösterilmesi gibi bir hedefi de içermektedir. Bu niyeti, dergiye sıkça makale veren uygulamacı yazarlardan Karova şu şekilde ifade etmektedir (*İşletme*, 1944a: 40):

“(İŞLETME) mecmuamızın vazifelerinden biri de pratike girmiş olan birçok kuralların ve adetlerin teorik temellerini anlatmakla beraber, aksi yani, bu temellere dayanılarak ne gibi şekillerin tatbik edilmesi icap ettiği üzerinde de durmaktır.”

Pratik yöntemlere verilmek istenen ağırlık, yukarıda da atıf yapılan, ilk sayıdaki “Çıkarken” başlıklı yazıda da kendini göstermektedir:

“Mecmuamız, **hususî bir yazı siyaseti** takip edecek ve evvela **umumî mahiyette** olan, ilmin esas meselelerini inceleyen yazılardan gitgide **spesiyel yazılara**, pratik bahislerle ve ayrı ayrı meselelerle ilgili mevzulara [konulara] yer verilecektir. Bu suretle esastan teferruata [ayrıntıya] doğru gidilerek bilgilerin daha faydalı olması temine çalışılacaktır.”

Bu alıntıdaki “umumiden spesiyele” gitme ifadesi, işletme iktisadı dilinde teorik ve pratik ilgilerin ayrışmasını göstermek için kullanılan “genel” (“umumi”) ve “özel” (“spesiyel”, “hususisi” veya “tahsisi”) işletme iktisadı” terimlerini yansıtmaktadır (Isaac, 1947: 14; Locke, 1984). Umumi işletme iktisadı, genel kavramlar, esaslar ve kanunlar geliştirmekle uğraşmaktadır. Spesiyel veya özel olandan anlaşılansa, “umumiye” dayanarak, farklı işletme türlerine özgü ilkeler, kurallar ve yöntemler türetilmesidir (Fehling, 1926: 567). İşletme iktisadı açısından spesiyel, tanım itibariyle, tatbikata rehberlik etmeye daha fazla yaklaşmak anlamına gelir (Erçek ve Üsdiken, yayında). Çizelge 1’in gösterdiği gibi, *İşletme Mecmuası*’nda genel işletme ekonomisi başlığı altında altı makale yayımlanmışken, özel işletme iktisadı niteliğindeki kategorilerde (zirai, enerji, endüstri, banka, münakalat [ulaştırma], ticaret, sigorta) toplam 40 makale bulunmaktadır. Bunlar arasında da görece olarak daha fazla makale, derginin sınıflandırmasıyla, endüstri, ziraat ve banka konularındadır (Çizelge 1). Ancak, özel işletme iktisadı diye nitelenen başlıklar altında yer verilen makalelerin, belirli iş alanlarıyla ilişkili olmaları dışında, diğer konulardaki yazılardan önemli bir farkı yoktur.

Aslında, *İşletme Mecmuası*’nın bütünü itibariyle, makalelerin esasen dört ayrı türde olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi, bir konuyla ilgili açıklamalarda bulunan, birtakım kavramları tanımlayan ve bazen de tavsiyeler içeren makalelerdir. İkinci grubu Türkiye odaklı diye nitelenebilecek makaleler, üçüncüsünü de meslek ve eğitim konuları üzerine olanlar teşkil etmektedir. Son grupsa özellikle pratik yollar gösterme iddiasında bulunan yazılardan oluşmaktadır.

Daha kitabi nitelikteki ilk türden yazılara örnek olarak Arkun’un sigorta işletmeleri (*İşletme*, 1943), Alkan’ın bankalarda eleman seçimi ve yetiştirilmesi (*İşletme*, 1944c), Keyman’ın muhasebe doktrinleri (örneğin, *İşletme*, 1943) ve bankalarda plasmanlar (*İşletme*, 1947) ve Büyükkakıncı (örneğin *İşletme*, 1947) ve Tokay’ın (*İşletme*, 1943a) organizasyon üzerine yazıları gösterilebilir. Bu gruptaki makalelerde sıkça, anlatılanların “modern” oluşuna (örneğin, Engelmann, *İşletme*, 1944) ve “rasyonelleşme” katkılarına (örneğin, Karova, (*İşletme*, 1944a; 1946b) vurgu vardır. Bazıları, daha da belirgin biçimde, *İşletme Mecmuası*’nın eski usullerin bırakılıp, rasyonel çalışmayı sağlayacak yeni yöntemlerin kullanılmasını teşvik eden çizgisi doğrultusunda yazılmış makalelerdir. Örneğin Işıkpınar, imalat yapan işletmelerde planlamanın ve düzenli kayıtlar tutarak yazılı raporlar hazırlamanın (*İşletme*, 1943a, c), Karova bütçe yapmanın ve işçilikle ilgili standartlar oluşturmanın (*İşletme*, 1944b, c), Keyman da bankalarda masraf ve maliyetleri ölçmenin (*İşletme*, 1946b) önemini, nasıl yapılacağına dair bazı bilgiler ve örnekler de vererek, anlatmaktadırlar.

Eski alışkanlıkların yerini yeni bir anlayışın alması gerektiğine dair en belirgin biçimde işlenen konulardan biri de, uygulama dünyasında “yanlış” yerleşmiş olduğu için “düzeltmek” istenen bir mesele olarak, muhasebenin işletmelerdeki yeri ve işlevi teşkil etmektedir. Buradaki ana iddia, muhasebenin, daha geniş bir faaliyet kapsamını ifade eden “hesap işleri” kavramının bir parçası olarak görülmesi gerektiğidir. Örneğin, Ete'nin verdiği standart işletme iktisadi tanımıyla, hesap işleri denince “1) Muhasebe; 2) Maliyet muhasebesi; 3) İşletme İstatistiği; 4) İşletme bütçeleri veya Plan” anlaşılmalıdır (*İşletme*, 1943b: 19; bkz. ayrıca, Isaac, 1947: 12). Tokay da hesap işlerini sadece muhasebeden oluşur görmekten böyle bir anlayışa geçmenin işletmelerin yeni ihtiyaçları karşısında ortaya çıkan bir gelişim olduğunu söylemektedir. Nedeni de, işletmelerin küçük, iktisadi koşulların durağan olduğu “ön kapitalizm” devresinden “teknik icat ve terakkilerden sonra yüksek kapitalizm devrine” geçilmesi ve “işletmelerin büyümeleri, aralarındaki rekabetin kızışması ve (...) işletme içi ve dışı muamelelerin daha sıkı bir kontrol altında bulundurulması mecburiyeti(dir)” (*İşletme*, 1943b: 13).

İkinci gruptaki makalelerde doğrudan Türkiye ile ilgili bir şeyler söylenmektedir. Örneğin Köylü'nün, zirai işletme ekonomisi başlığı altında çıkan, Türkiye'deki çiftliklerin çeşitleri ve büyüklükleri üzerine yazılarının tümü bu türdendir (örneğin, *İşletme*, 1943). Işıkpınar'ın Türkiye'deki elektrik santrallerinin nasıl bir organizasyon yapısı olması gerektiğine dair yazısı da bir başka örnektir (*İşletme*, 1944d). Yine Keyman bir yazısında primli ücretlendirmeden genel olarak bahsettikten sonra, Türkiye'de 1940'ların ilk yarısında bankalara ilişkin mevzuatta yapılan değişikliklerin ücret uygulamaları için ne ifade ettiği üzerine açıklamalar yapmaktadır (*İşletme*, 1946a). Tokay'ın, İktisat Vekilliği tarafından Milli Korunma Kanunu çerçevesinde 1944 yılında çıkarılan “maliyet fiatı” ile ilgili tebliğin uygulama şekli üzerine bir dizi yazısı da bu türün örneklerini teşkil etmektedir (*İşletme*, 1944c, d, e). Yine Tokay'ın, yeni adıyla Ekonomi Bakanlığı'nın devlet teşebbüslerinde tek düzen hesap planı yerleştirmeye yönelik projesine ilişkin yorumları (*İşletme*, 1945b), buna karşılık Eti Bank Muhasebe Müdürü Börtecene'nin bu projeye getirdiği eleştiriler de (*İşletme*, 1947) Türkiye'deki gelişmelerin ele alındığı yazılardır.

Üçüncü grup yazıyı da, iş hayatı için eğitim konuları üzerinde duranlarla, meslekleşme meselelerini ele alan makaleler oluşturmaktadır. İlkinin örnekleri, Tokay'ın (*İşletme*, 1944a, f) neredeyse tüm Avrupa ülkeleri ve ABD ve Japonya'daki, Veldet'in de (*İşletme*, 1947) bir seyahat sonrasında Mısır'daki ticaret eğitimini anlattığı makalelerdir. Ete'nin (*İşletme*, 1943a) “Tarihi Tetkikler” başlığı altında yayımlanmış, Türkiye'deki işletme ekonomisi yazını ve eğitiminin o yıllara kadar nasıl gelişmiş olduğunu aktardığı makalesini de bir başka örnek olarak görmek mümkündür. Bunlara

ilave olarak, Alkan'ın (*İşletme*, 1945a) ülkede orta öğretim düzeyinde ticaret eğitiminin daha da geliştirilmesini, Tokay'ın da (*İşletme*, 1945c) mühendis yetiştiren yüksek öğretim kuruluşlarında "işletme enstitülerinin" kurulmasını isteyen yazıları zikredilebilir. Doğrudan meslekleşme meseleleriyle ilgili makaleler de, Ziraat Bankası'ndan Atasagun'un (*İşletme*, 1945) 1942 yılında kurulmuş olan Türkiye Eksper Muhasıpler ve İşletme Organizatörleri Birliği, Aker'in (*İşletme*, 1946) hesap uzmanlığı, Engelmann (*İşletme*, 1944) ve Büyükkakıncı'nın da (*İşletme*, 1948a, b) murakıplık üzerine yazılarıdır.

Son grubu oluşturan makalelerse, diğerlerinden farklı olarak pratik bilgiler vermeye çalışan yazılardır. Gerçi bunlar da kendi aralarında çeşitlilik göstermektedir. Bazıları kitabi olanlara yakındır. Birtakım yöntemler anlatılmakta, uygulanma şekilleri de farazi örneklerle gösterilmektedir. Bunlara özellikle hesap işleri ve muhasebe makaleleri arasında rastlanmaktadır (örneğin, Isaac, *İşletme*, 1945e, f, 1946b; Aker, *İşletme*, 1944; Yücesoy, *İşletme*, 1946). Sayıca az olmakla birlikte, böyle yöntem ve uygulamaların, Isaac'ın yayıncılıkta maliyet hesaplamaları (*İşletme*, 1947) veya Yücesoy'un kitabevi muhasebesi (*İşletme*, 1944) üzerine yazdıklarında olduğu gibi, belirli bir işletme türü için anlatıldığı da görülmektedir. Pratik bilgiler vermek isteyen yazılar arasında bir başka çeşiti de, iktisaden ileri oldukları kabul edilen Birleşik Amerika veya bazı Avrupa ülkelerinde yazılmış kaynaklardan okuyarak öğrenilmiş iyi uygulama örneklerini aynen aktaranlar teşkil etmektedir (örneğin Işıkpınar, *İşletme*, 1944a, b; Örsan, *İşletme*, 1947). Bazılarında da iyiden iyiye ayrıntı düzeyinde yol yordam gösterilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, Işıkpınar'ın bir yazısında (*İşletme*, 1944c) yazışmaların nasıl düzene konacağını, Isaac'ta (*İşletme*, 1944b) ticari sözleşme yaparken göz önünde bulundurulması gereken hususları, Karova'da (*İşletme*, 1945a) satınalma faaliyetlerinin nasıl yürütüleceği yanında dahili bir sipariş formunda ne tür başlıkların bulunması gerektiğini, Tokay'da da (*İşletme*, 1944b) büro ve mağazaların nasıl aydınlatılmasının iyi olacağıyla ilgili ayrıntıları okumak mümkündür. Özellikle sonuncusu gibi yazılar için "Pratik Büro Bilgileri" diye bir bölüm de öngörülmüştür.¹⁸ Ancak birinci ve dördüncü sayıda yer alan iki yazıdan sonra bu bölümün devam ettirilmediği görülmektedir (Çizelge 1). Dergi'nin beşinci cildinden itibaren bu kez "Pratik Muhasebe Bilgileri" diye bir bölüm ilave edilmiştir. Ancak dört kez yayımlanabilen bu bölümdeki yazılar da esasen uygulamaların farazi örneklerle gösterildiği makalelerin daha kısa halleridir (Çizelge 1).

Pratik hayatı etkileme çabaları

İşletme Mecmuası'nı çıkaranlar ve bazı önde gelen yazarlar, öğrendikleri ilme dair inançlarını, benimsedikleri kavramları ve önemsedikleri

¹⁸ "İşletme'de incelenecek Mevzular", s. 3.

uygulamaları farklı gerekçelendirme yolları ve dayanaklara başvurarak dile getirmeye çalışmışlardır. İlmi yayma çabasında başvuru birinci yol, Alkan'ın (*İşletme*, 1944b: 85) aşağıdaki alıntıda yaptığı gibi, ilme göre iş yapmanın rasyonelleşmeyi, rasyonelliğin de daha fazla kazancı getireceğini göstermeye ve ilgiyi bu yolla uyandırmaya çalışmak olmuştur:

“Halbuki işletmecilerimiz emin olabilirler ki, işletmede iyi bir hesap işi teşkilatının mevcudiyeti, başarı ile çalışmanın belli başlı şartlarından biridir. Bu maksatla yapılacak masraflar, kat kat fazlasıyla çıkarıldıktan sonra, verimli ve rasyonel çalışma imkanları yaratılmış olur ki, bu sayede işletmenin daimi karı artar, netice daima iyi ve müsbet [olumlu] olur”.

Bu alıntıda, ilme uygun iş yapmanın, getireceği masrafların çok üstünde maddi yararlar sağlayacağını belirtildiğine de işaret etmek gerekir. İlme ve barındırdığı uygulamalara karşı, masraflı oldukları gibi gerekçelerle, direnişlerin de olabileceğinin öngörüldüğü ve elde edilecek faydalar temasıyla bunların üstesinden gelinmeye çalışıldığı görülmektedir. Örneğin, uygulamacı yazarlardan Işıkpınar (*İşletme*, 1943a: 51) “Planlama işini sathi bir surette tetkik eden eski zihniyetle işletilen bir çok hususi sanayi müesseselerinde, mal sahipleri, ortaklar ve müdürler görenek düşüncesiyle, planlama işlerinin fuzuli ve lüzümsüz masraflara sebep olduğuna kanidirler” demektedir. Tokay'a göre (*İşletme*, 1945b: 98) özel sektör muhasebeye bile bir “külfet” gözüyle bakmış, “Kanuni icapların asgari haddinde tutmağa çalışarak bu uğurda masraf ihtiyarından kaçınmıştır”. Karova da (*İşletme*, 1946a: 122), “İşletme ekonomisi denince, kağıtların, kayıtların ve formalitelerin çoğalması, fazla memur kullanılması, bir çok lüzümsüz işlere girişilmesi, yönetim işlerinde fanteziye kaçılması gibi sonuçlara yol açacağı itirazını ileri sürmek yanlış ve zararlı bir harekettir” demektedir.

İşte bu “eski zihniyetin” ve bu tür direnmelerin üstesinden gelmek gerekmektedir. Çünkü, örneğin Alkan'a göre, ülkedeki durum genel olarak çok vahimdir. Nedeni de bellidir (Alkan, *İşletme*, 1946a: 52):

“Bu hepimizi üzen ve büyük emeklerin yerine sarfedilmesine mani olan menfi [olumsuz] neticenin sebebi ise tekdir ve meydandadır: **İşletmelerimizi işletme ekonomisi esas ve prensiplerine, metod ve kanunlarına göre kuramamış, organize ve idare edememiş, bunda başarı gösterememiş olmamızdır.**”

Devlet işletmelerinde de II. Dünya Savaşı şartlarında bazı gerilemeler olmuşsa da “Hususi fabrikalarda vaziyet bundan daha kötü bir manzara

göstermiştir. (...) istisna teşkil eden birkaç tanınmış ve mesleki tahsil görmüş hususi fabrikatörlerin işletmelerinden sarfınazar edersek [dikkate almazsak], diğerleri adeta bir hayhuy içinde icrai faaliyet edip gitmişlerdir” (Alkan, *İşletme*, 1946b: 26).

Bu durum karşısında da “işletme ekonomisinin metod ve prensiplerini” kullanmanın gerekliliği bir memleket meselesi, bir milli “dava” haline getirilmek istenmektedir. Okuyucu bir de bu yolla kazanılmaya çalışılmaktadır. Örneğin Alkan’a göre, ülkenin iktisaden gelişebilmesi ve refahı işletme iktisadının ilke ve yöntemlerini uygulamaya bağlıdır (*İşletme*, 1946a: 52):

“(...) şunu ısrarla ileri sürebiliriz ki, yurttan tatbiki iktisat, ilmi tabirile ‘İşletme Ekonomisi’ bakımından hamleler yaratmadıkça, kurulmuş ve kurulacak bilimum işletmelerimizde ‘İşletme Ekonomisi’ metod ve prensiplerine yer ve önem verilmedikçe, iktisadi bünyemizin sağlığını, düzen ve ahengini, kuvvet ve kudretini temine imkan bulunmayacaktır.”

İşletme iktisadının öğrettiklerinden yararlanmanın milli bir mesele haline dönüştürülmesi, özellikle Alkan, bazen de Tokay vasıtasıyla dergiye yansıyan, yine Almanya temelli, “milli iktisat” (Toprak, 1995) ve buradan türetilmiş “milli işletmecilik” söylemiyle de bağlantılıdır (örneğin, Alkan, *İşletme*, 1943e; 1946c, d; Tokay, *İşletme*, 1945a). Bu anlayışla, “milli işletmecilik” devlet teşebbüslerinden ve yabancı sahiplik altında olmayan özel sektör işletmelerinden oluşmaktadır. Alkan’ın Türkiye hakkında daha olumlu bir görünüm çizdiği ilk başlardaki yazılarından birinde belirttiği gibi, eskiden ithal edilen bazı malları artık ülke içinde üretebilen, böylelikle de “İhtiyaçlarımızın giderilmesinde rol oynayan devlet ve hususi işletmelerimiz, bir tek kelime ile milli işletmelerimiz(dir)” (*İşletme*, 1944f: 29).

Aktarılmak istenen anlayışlar ve uygulamaların önemini vurgulamak için bir zemini de II: Dünya Savaşı’nın sona ermesi oluşturmuştur. İleri sürülen görüş, savaşın bitmesiyle “miktar ekonomisinden”, “maliyet” ve “kalite” meselelerine dönmek gerekeceğidir (Alkan, *İşletme*, 1945d: 1; Karova, *İşletme*, 1945c: 34; Tokay, *İşletme*, 1946c: 28). Bunun bir nedeni dışarıdan mal ithal etmenin mümkün hale gelecek olmasıdır. Dolayısıyla, yabancı ürünlerle, hem yurtdışında hem de yurtiçinde daha fazla rekabet ortaya çıkacaktır. Böyle bir ortamda da “rasyonel” çalışma zorunlu olacaktır (Tokay, *İşletme*, 1946a: 137):

“(...) normal zamanlarda işletmenin rasyonel çalışması işletme için bir ölüm kalım meselesidir. Gerek iç gerekse

dış rekabete dayanabilmek için işletmelerimizin en rasyonel şekilde çalışmaları lazımdır. Bunu yapmayan tasfiyeye uğrar.

Görüldüğü gibi, burada hem bir miktar korkutma vardır, hem de “rasyonel” çalışmaktan başka çare kalmayacağı anlatılmak istenmektedir.

Bütün bu ikna etme ve inandırma çabalarının yanında, devletçe getirilen bazı düzenlemelere de bel bağlandığı görülmektedir. Örneğin Tokay, yukarıda da bahsi geçen İktisat Vekaleti'nin maliyet fiatlarıyla ilgili tebliğinin devlete sağladığı denetim olanağı yanında maliyet muhasebesi konusundaki yol göstericiliğinden söz etmekte, özellikle de tebliğdeki bütün sanayi işletmelerinin “Bunu mümkün kılacak surette teşkilatlanmış bir muhasebeye sahip olması lazımdır” hükmünü vurgulamaktadır (*İşletme*, 1944c: 34). Aynı şekilde Tokay, o sıralardaki, devlet teşebbüslerine tek düzen hesap planı getirme girişiminin özel sanayii de kapsar hale getirilmesinin maliyet muhasebesi yapmayı mecbur kılacağını belirtmektedir (*İşletme*, 1945b: 99). Benzer bir yaklaşımı, Tokay'ın daha sonraki bir sayıda (*İşletme*, 1946c), yine savaş sonrası ortamdan bahisle, devletin hem kendi denetimindeki, hem de özel sahiplik altındaki işletmelerin “rasyonelleştirilmesini” sağlamak için yapabileceklerine dair önerilerinde görebilmek mümkündür. Tokay bunun, devletin doğrudan müdahalesi olmadan, kurulacak merkezi bir örgüt ve getirilecek düzenlemelerle sağlanabileceğini, örneğini de I. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin, II. Dünya Savaşı öncesinde de Almanya'nın teşkil ettiğini belirtmektedir. Alkan da aynı çizgiyi, o sıralarda gündemde olan Gelir Vergisi Kanunu tasarısı vesilesiyle izlemektedir. Kanun, defter tutma zorunluluğunu getirerek bir “zihniyet değişikliğine” temel teşkil edecek, “işletmecilik alemimizin inkişafını [gelişimini]” sağlayacaktır (*İşletme*, 1947f: 36). Zihniyet değişikliğini gerçekleştirmek için de önce “kanuni müeyyide [yaptırım]” gerekmektedir. Defter tutmanın değerini böylelikle görüp anlayacak “işletmeciler” de sonrasında “kendi arzu ve istekleriyle buna devam edeceklerdir” (aynı sayfa).

İşletme Mecmuası'nı çıkaranlar için, yukarıda değinilen yollarla ilimlerini benimsetme ve yayma yanında, ikinci önemli kaygıyı ve mücadele alanını da meslek konusu oluşturmuştur.

İLMİN ÖTESİ: “MESLEĞİMİZ”

Başta Alkan tarafından olmak üzere, dergide meslek konusu iki yönde işlenmiştir. Bunlardan ilkinde, “işletmecilik” diye bir meslek tanımlanmakta, bu mesleği ifa eden kişi de “işletmeci” olarak nitelendirilmektedir. İkinci yönse, daha dar alanları kapsayan birtakım uzmanlıklar tanımlama şeklinde kendini göstermektedir.

“İşletmecilik” Mesleği

Alkan'ın kitaplarındakilere benzer tanımlamasıyla, “İşletmeci, iktisadi teşebbüslere atılıp bu teşebbüsleri başarı ile sona erdiren (...) bir işletme kuran veya evvelce kurulmuş olan bir işletmenin başına geçip onu idare eden bir kimsedir” (*İşletme*, 1947d: 67; bkz. ayrıca, Üsdiken, 2003). Bu mesleğe mensup olmanın ne anlama geldiğinin daha geniş bir tanımını yine Alkan aşağıdaki gibi vermektedir (*İşletme*, 1944d: 126):

“İşletmeyi kurmak, organize etmek, onun her derdi ve hastalığıyla uğraşmak, işletmeyi ekonomik bünyenin sağlam bir cüzütamı halinde yaşatmak, hesapları tutmak ve onlardan anlamak, muhaberati [haberleşmeyi] idare etmek, işletmeyi murakabe edebilmek, gereken bütün tedbirleri zamanında ve yerinde almak, işletme içindeki faaliyetleri ahenkdar bir şekilde devam ettirmek, işletmenin bünyesini tanımak, işletmeye ihtiyaç giderme vazifesini bihakkın [hakkıyla] yaptırmak ve nihayet başarılı, müspet bir neticeye ulaşmak, “İşletmecinin” yani işletmecilik mesleği mensubunun başlıca ve mühim ödevidir.”

İşletmeci terimi Almanya'da yüksek ticaret okullarının diplomasına adını veren *kaufmann*'a karşılık gelmek üzere düşünülmüş, sonrasında da daha geniş bir anlam kazanmış gibi görünmektedir. Tokay bir makalesinde (*İşletme*, 1944a: 159), aynı kelimeyi, belki özgün anlamına daha sadık bir biçimde, “ameli iş adamı” olarak çevirmiştir. Alkan da başlarda, kullanacağı terim hakkında biraz daha çekingendir. Son atıf yapılan yazısında (*İşletme*, 1944d: 126) hem “işletme ekonomistliği”, hem de “işletmeci” terimini kullanmakta, bununla ilgili verdiği dipnotta da şöyle demektedir:

“Ekonomik inkişafımızla [gelişmemizle] alakalı olarak yurda yeni giren ve ilerleyen bu mesleğin uygun mefhumlarla [kavramlarla] isimlendirilmesi kolay olmadığı gibi, az çok da bir alışkanlık meselesidir. Bu itibarla biz, burada münasip gördüğümüz bir kaç kelimeyi birden kullanıyoruz. Seçilip yerleşmesi veya daha iyisi bulunarak kullanılması işi, tabiatile ayrı bir şey ve bir de zaman meselesidir.”

Ancak bundan sonrasında bu temkinlilik ortadan kalkmış, *İşletme Mecmuası*, özellikle Alkan için, “işletmeciliği” bir meslek olarak benimsetme ve yayma çabasında önemli bir araç haline gelmiştir. Bu uğurda, yine Alkan, “işletme” terimi için de büyük bir uğraş vermiştir. Çünkü Alkan'a göre “İlmi ve

mesleki tabirile ‘İşletmeci’ ekonomik hayatın ve İşletme Ekonomisi ilminin ‘İşletme’ terimi ile çok yakından ilgili mühim bir varlığıdır” (*İşletme*, 1947d: 67). İşletme de “İşletme ekonomisi ilminin temel ve esas mefhumu [kavramı], ilme adını ve rengini veren bir terimdir” (Alkan, *İşletme*, 1945b: 82). Dolayısıyla, hem öğretim hem de uygulama dünyasında yer etmiş, özellikle “müessese” gibi tabirler bırakılmalı, yerlerine işletme terimi kullanılmalıdır. Alkan’ın sözleriyle (*İşletme*, 1947a: 105), “Bugün bizde bir ‘müessese’ lafı tutturulmuş ve her yerde bu kullanılmaya çalışılmaktadır. Halbuki bu tamamen yanlıştır”. Bunu yazılarda dile getirmek yeterli görülmemiş 1947 yılının ilk sayısından başlayarak her sayıda boş kalan yerlere en az bir kere müessese yerine işletme sözcüğünün kullanılması gerektiği yönünde uyarılar konmuştur.

Gerçi, işletmeci terimi de, başka bazı yazarlarca da kullanılmakla birlikte, *İşletme Mecmuası*’nda dahi, kapsadığı iddia edilen bütün diğer terimlerin yerini alamamıştır. Özellikle de uygulamadan gelen yazarlar tarafından benimsenmiş görünmemektedir. İş hayatında ve kamu sektöründe yerleşmiş, örneğin, idareci kelimesinin kullanımı (arada sırada da olsa, Alkan ve Tokay tarafından bile – örneğin, *İşletme*, 1948c: 148; *İşletme*, 1945c: 162) devam etmektedir. Ayrıca, “yüksek sevk ve idare dirijanları” (Keyman, *İşletme*, 1946a: 20), “mal sahibiyle administratör” (Keyman, *İşletme*, 1943: 111), “endüstri şefleri” (Tokay, *İşletme*, 1945c: 164) ve derginin işletme ekonomisi çizgisi doğrultusunda yazarken yeni Türkçe’ye başvurmaya da eğilimli Karova’nın kullandığı “işletme yönetmeni” gibi tabirleri görebilmek mümkündür (*İşletme*, 1945b: 153).

Sözcükler üzerindeki bu ısrar, aslında mesleğin tanımlanışı açısından yürütülen mücadelenin bir parçası olmasındandır. Önceki çalışmalarda da işaret edilmiş olduğu gibi (Erçek ve Üsdiken, yayında), yapılmaya çalışılan, bir kere, “işletmeciliği”, kendine daha önceden yer edinmiş “muhasibecilik” mesleğinin üstünde bir konuma yerleştirmektir. Muhasebe, ancak işletme ekonomisi ilminin bir parçası, hatta, yukarıda temas edildiği şekilde, hesap işlerinin bir alt bölümü olarak görülmektedir. Bu itibarla da, ne kendi başına bir ilimdir, ne de birincil derecede önem taşımaktadır. Söz konusu mücadelenin Alkan açısından sert bir ifadesini, zıt anlayışları dile getirdiği anlaşılan *Muhasebe ve Maliye* dergisinin yayın hayatına başlaması vesilesiyle kaleme aldığı yazıda görebilmek mümkündür (*İşletme*, 1947a: 107):

“Bugün, ilim ve meslek alanımız mensupları eski ekollerin ve klasik tedrisatın içinde yetişenler, maalesef aşırı bir muhafazakarlıkla veya hala kaldıkları yerde saymak istemeleri sebebiyle, ilmi inkişafı [gelişmelere] intibak [uymaya] mazhariyetini [erişmeyi] idrak edememektedirler [kavrayamamaktadırlar]. (...) Mesela,

muhasibeye bir ilimdir diyen zihniyet, başka memleketlerde 70 sene evvel terkedilmiş bulunurken, bizde hala bu zihniyet yaşatılmağa çalışılmaktadır. Halbuki, hala yetmiş sene evveline ait nazariyeleri, zihniyeti gütmek bu tayyare ve atom devri için ne muazzam bir geriliktir. Artık bugün sabittir ki, muhasibe bir ilim değildir. Çünkü o İşletme Ekonomisi İlmî'ne giren 'Hesap işleri' kolu içinde çok mühim teorik ve pratik bir bölümdür. (...) Ancak, muhasibe varlığını evvela bir 'İşletme'nin mevcudiyetine bağlamak zaruriyetindedir. Bir 'İşletme' mevcut bulunmadıkça, kurulup organize edilmedikçe, muhasibeye bir vazife terettüp edemez [üstüne düşemez]. Bu da inkarı gayrı kabil [olanağı bulunmayan] bir hakikattir”.

Görüldüğü gibi, işletme iktisadının getirdiği kavram ve anlayışları benimsemeyenler, Alkan'a göre “geriliği” temsil etmektedirler. Alkan aynı yazının devamında, işletme iktisadının kendi düşüncelerine yansıyan haliyle, muhasibe ve muhasibecinin yerini daha da belirgin biçimde şöyle ifade etmektedir (*İşletme*, 1947a: 108):

“Müesseseyi kurtaran ve batıran muhasiptir’ denilmiştir. (...) Kanaatimizce muhasip, bir işletme için bu derece ileri bir fonksiyona asla sahip değildir. Ancak işletmenin sahibi, umum müdür veya müdürü sıfatıyla başında bulunan kimse, bir tek ilmi terimle ifade edersek ‘işletmeci’ böyle bir mesuliyete muhataptır.”

Muhasibe ve muhasibeciye karşı dile getirilen bu anlayış, Erçek ve Üsdiken'in de (yayında) işaret ettikleri gibi, tepkisiz kalmamıştır. İtirazla karşılaşmasının örneğini, gerçi sadece bir kez olmak üzere, *İşletme Mecmuası*'nda bile görmek mümkündür. Muhasibe öğretim üyeliği de yapan Aker'in yazdıkları, kime atıf yaptığı belirgin olmamakla birlikte, doğan çekişmeyi açık biçimde yansıtmaktadır (*İşletme*, 1946: 63-64).

“Bu mecmuanın bir nushasında, iktisatçı bir arkadaş muhasiplik için bir ömür hasretmeğe değer bir meslek olmadığı kanaatini izhar etmiştir [belirtmiştir]. En az onun kadar bir iktisatçı sıfatıyla muhasibenin ticari hayat dışında bir mevcudiyet olduğunu kabul edemeyeceğimizi belirtmeği de faideli bulurum. En basit manada ‘Muhasibe’, ticari faaliyetin bir makesi [yansıdığı yer] ise, bu cihazın içinde rol alanlar bir ömür hasretmek değil

bir kaç ömür sarfetseler yine mevzularının tenevvünün
[çeşitliliğinin] sonunu bulamazlar.”

İşletme Organizatörlüğü ve Murakıplık

İşletmecilik ve işletmeci için sarfedilen gayret ölçüsünde olmasa da, dergide başka bazı meslek iddiaları ve meseleleri de yer almaktadır. Bunlardan biri, işletme iktisadı kitaplarında da sözü edilen işletme organizatörlüğüdür (Erçek ve Üsdiken, yayında; Üsdiken, 2003). Organizatör, işletme iktisadı dilinde işletmelerin organizasyonunu yapan kimsedir. Taylor ve Fayol örneğın, yukarıda da değinilmiş olduğu gibi, organizatör olarak anılmaktadır. Alkan'ın bu konuda yazdığı uzun bir başyazısındaki tanımıyla, “İşletmeleri organize etme işile, işletme organizasyonule meşgul olan, bu sahada çalışan kimselere ‘işletme organizatörü’ namı verilir” (*İşletme*, 1945c: 116). Gerek bu yazıdan, gerekse Tokay'ın (*İşletme*, 1943a: 42) ve Karova'nın (*İşletme*, 1945b: 153) bu konudaki makalelerinden hem örgüt içinde sürekli bir kadro şeklinde, hem de dışarıdan verilebilecek bir danışmanlık hizmeti olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Diğer birçok konuda olduğu gibi, Alkan'ın son değinilen yazısının devamında da söylenen, bu mesleğın ileri ülkelerde yerleşmiş olduğudur: “İşletmecilik alanında her bakımdan ilerlemiş memleketlerde bu faaliyet sahası başlı başına bir meslek haline gelmiş bulunmaktadır”. Bunun arkasından da, sıkça yapıldığı gibi, Türkiye’de bu konuya gereken ilginin gösterilmediği iddiası gelmektedir: “Yurdumuzda, işletme organizatörlüğü henüz bir meslek halinde gelişmiş, işletme organizatörünün faaliyetine büyük bir önem verilmiş değildir”. Alkan'ın, yukarıda da bahsi geçen, 1942’de kurulmuş Türkiye Eksper Muhasıpler ve İşletme Organizatörleri Birliğı'nin adında ve yönetmeliğinde işletme organizatörlüğü ibaresinin ve yapacağı ileri sürülen işlerin yer almasında oynadığı role daha önce işaret edilmiştir (Güvemli, 2001: 695; bkz. ayrıca Erçek ve Üsdiken, yayında). Ancak birliğın, kuruluşunun akabinde iş dünyasına kendisini tanıtmak için gönderdiği bir yazıda, ilgilendiği ve danışmanlık yapabileceği konular listesinde işletme organizasyonu ile bağdaştırılan işler yer almamıştır (Atasagun, *İşletme*, 1945: 129).

Zaten, işletme organizatörlüğü ibaresinin de katılmış olmasına rağmen bu dernek *İşletme Mecmuası*'ndaki hakim çizginin tersine, Atasagun'un da belirttiği gibi, “Muhasebeciliği müstakil bir meslek ve hakiki bir ihtisas şubesi” olarak kabul eden anlayışın bir ürünüdür (*İşletme*, 1945: 127). Resmi amaçları muhasebeciler için bir mesleki örgüt olmasını ve üyelerine danışmanlık hizmeti imkanları yaratmayı öngörmektedir. Ancak bir yandan da o sıralarda Türkiye’de oluşması umulan murakıplık mesleği için de bir nüve teşkil etmesinin beklendiği anlaşılmaktadır (Atasagun, *İşletme*, 1945:

130). Büyükakıncı da daha sonraki bir yazısında, bu umutları artırdığı anlaşılan, vergi meselelerinde destek sağlayacak kamu bünyesi dışında bir muhasebeci ve murakıp kitlesi oluşturmaya yönelik “Uzman Muhasipler Kanunu Tasarısı” girişimini anlatmaktadır (*İşletme*, 1948b: 12-13). Ancak bu tasarı yasalaşamamış ve murakıplık da, işletme organizatörlüğü gibi, ayrı bir meslek kimliği kazanamamıştır.¹⁹ Bu arada, vergi incelemesi yapmak üzere 1934 yılında beri varolan hesap mütehasıslığı kadroları yerine, 1945 yılında kabul edilen bir yasayla Maliye Bakanlığı bünyesinde vergi denetiminin elit kadroları haline gelecek Hesap Uzmanları Kurulu oluşturulmuştur.²⁰ Böylelikle işletme iktisatçılarının hesap işlerini bilen diye anladıkları “hesap mütehasıslığı” (bkz. örneğin Engelmann için yazısında kullanılan ibare; *İşletme*, 1944) biraz daha yeni Türkçeyle kamuya özgü bir meslek haline gelmiştir.

“İşletmecilik” Eğitimi

Bekleneceği gibi, dergide meslek meseleleriyle eğitim arasında da bağ kurulmaktadır. İşletmecilik mesleğine girecek olanların işletme iktisadi eğitimi alması gerektiği söylenmektedir. Yukarıdaki bir alıntıda sıralanan “zorlu” işleri yapabilmek için ilmin gösterdiklerini öğrenmek, bunları izlemek lazımdır. Yine Alkan’ın sözleriyle, “İşletmesinden iyi neticeler almak için çırpınan, çabalayan işletmecinin en sadık ve en özlü yardımcısı, mesleğinin bilgilerini veren, mesleğinin ilmi olan İşletme Ekonomisi olduğuna bizde de artık inanma zamanı gelmiştir” (*İşletme*, 1943e: 98). Bu alıntıdaki “başka yerlerde bu inanç vardır, bizim ülkemizde de bunun olması gerekir” iması yanında, Alkan, derginin sayıları ilerledikçe Türkiye’yle ilgili çizdiği daha olumsuz görünümü de, işletme iktisadi eğitimi görmemiş olanların işletmelerin başına getirilmesine bağlamaktadır (*İşletme*, 1946d: 109):

“Başka bir meslekte yetişmiş, çalışmış kimseleri, ihtisas alanında yaşamamıza rağmen, iktisadi ve ticari idareciler, işletmeciler olarak iş başına getirirsek, hangi işin, hangi işletmenin gidişatında, işleyişinde tam bir ahenk, intizam ve bu işden tam bir randıman bekleyebiliriz?”

Bu düşüncenin daha önceki bir yazıda götürüldüğü uç nokta, avukatlık, tıp, mühendislik ve mimarlık gibi mesleklerle de koşutluk çizilerek aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Alkan, *İşletme*, 1944d: 126).

¹⁹ Yasalaşabilmesi 40 yıl kadar sonra bu kez Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu şeklinde mümkün olabilmiştir.

²⁰ Hesap uzmanlığı ve Hesap Uzmanları Kurulu’nun tarihçesi için bakınız anılan Kurul’un web sitesi: www.huk.gov.tr. Kasım 2009 ayında ulaşılmıştır.

“Yüksek Ticaret Mektebi, İktisat Fakültesi veya, muayyen ve icrai işler için, nihayet Ticaret lisesi tahsili yapmamış olanların **işletmecilik** yapmamaları meselesi, her halde üzerinde durulacak bir davamızdır”.

Hayal edilenin ne olduğu sonraki bir yazıda daha da açık biçimde ortaya konmaktadır (Alkan, *İşletme*, 1947a: 110):

“Yetiştirilmesine son derece gayret göstermeği memleket ve meslek borcu bildiğimiz talebelerimiz için iş sahalarımızı mesleğimiz mensuplarına hasrettirmek [ayırarak] ve ona buna kaptırmamak cidalı [savaşı] içinde bulunuyoruz. Nasıl bir yüksek ticaret mezunu avukat olamıyorsa, bir hukukçu da gelip işletmeci veya muhasip olamamalıdır.”

Bu hayal gerçekleşmediği gibi, Maliye Bakanlığı bünyesindeki hesap uzmanlığı için bile eğitim gereğinin yüksek iktisat ve ticaret okulları ve iktisat fakültesiyle sınırlı tutulması sağlanamamış, siyasal bilgiler okulu bir yana hukuk fakültelerinden mezun olanların da yapılacak sınavlara girebilecekleri kanunda yer almıştır (Büyükakıncı, *İşletme*, 1948b: 12).

“İşletmecilik” mesleği için eğitim açısından öne çıkarılan kuruluş Alkan’ın çalıştığı İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi’dir. Bu okulu tanıtmaya ve olumlu bir görüntü oluşturma galesi çok belirgindir. Okul, özellikle kuruluş yıldönümleri vesilesiyle dergide sürekli yer almaktadır. Alkan, böyle bir nedenle yazdığı bir başyazıda okulu “Yurda ve pratik hayata genç ve muktedir işletmeciler yetiştiren, bu şekilde tek ve örnek bir ilim ve meslek müessesemiz” olarak anlatmaktadır (*İşletme*, 1944e: 154). İlginç olanı dergide İstanbul Üniversitesi bünyesindeki o yılların tek iktisat fakültesinden çok az söz edilmesidir. Bunun, üniversite fakültesiyle yüksek ticaret mektebinin faaliyet alanlarını ayırıştırmak ve Tokay’ın “ameli iş adamını” veya Alkan’ın “işletmecisini” yetiştirmeyi ticaret mektebinin işi olarak göstermeye çalışmakla ilgisi olduğu ileri sürülebilir. Böyle bir yorumu destekleyecek görüşleri Tokay’ın değişik ülkelerde yüksek öğretimin nasıl yapıldığını anlattığı yazısında bulmak mümkündür. Tokay, İktisat Fakültesi’nin ismini zikretmeden, Türkiye’de, “İktisadın umumi ve nazari mahiyette olan kısmı(nı) (Ulus ekonomisi) üniversiteye, ameli ve tatbiki olan kısmı(nı) ise (İşletme ekonomisi) yüksek ticaret mekteplerine” veren bir anlayışın geçerli olduğunu söylemektedir (*İşletme*, 1944a: 160 ve 159). Ancak hemen arkasından da, herhalde İktisat Fakültesi bünyesinde faaliyete geçen işletme iktisadı kürsüsünü göz önüne alarak, “son bir kaç senedenberi” Türkiye’nin “İşletme ekonomisinin nazari kısmına Üniversitede yer verilmiş; Yüksek Ticaret Mektebi işletmeciliğin nazari ve ameli bilgilerini kendisinde

toplayan bir müessese olarak kalmıştır” şeklinde nitelediği modele geçtiğini belirtmektedir. Burada da, Türkiye’de o yıllarda Alman anlayışıyla yeniden oluşturulmakta olan üniversiteyi, yüksek okullardan ayırtmada kullanılan iddialara dönülmekte, ancak bir yandan da ticaret mektebinin de “ameliyi” kendisine saklarken “nazari” olanı da barındırdığı belirtilmiş olmaktadır. Tokay’da da baskın görüş, iktisatın “İktisat ve Hukuk fakülteleri, Siyasal Bilgiler Okulu” gibi yerlerde öğrenileceği, işletme ekonomisi alanında “ihtisas” yapmanın yerinin de yüksek ticaret mektepleri olduğudur (*İşletme*, 1946b: 74).

Tokay aslında aynı yazıda artık İzmir’dekinin de faaliyete geçmesiyle sayıları ikiye çıkmış olan yüksek ticaret mekteplerini de sanayi dünyasına insan yetiştirmemekle eleştirmektedir. Bunda kabahatli olan da Fransa’dan alınmış modeldir: “Eski Fransız sistemine uygun olarak hala Maliye-Ticaret, Banka-Muhasebe ve Konsolosluk-Dışticaret şubelerini ihtiva eden [içinde bulunduran] Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebimizde yurdun çok muhtaç bulunduğu Endüstri İşletmecisi yetiştirecek bir ihtisas şubesi hala mevcut değildir” (*İşletme*, 1946: 74; ayrıca, *İşletme*, 1945b: 95). Tokay o sıralarda yeni kurulmuş hükümetten böyle bir düzenleme yapılmasını da istemektedir. Ancak bu gerçekleşmeyecektir.²¹ Hem Alkan, hem Tokay, mühendis yetiştiren, o sıralarda yeni üniversiteye dönüştürülmüş İstanbul Teknik Üniversitesi’nde ve diğer teknik okullarda da işletme ekonomisi öğretilmesini de istemişler, hatta Tokay buralarda “işletme enstitülerinin” kurulmasını önermiştir (*İşletme*, 1948a; *İşletme*, 1945c). Alkan için gerekçelendirme yine “bütün ileri gitmiş memleketlerin teknik öğretim müesseselerinin” ve “bu sahada en ileri gitmiş (...) memleketlerden biri (...) Almanyada yüksek mühendis okullarında işletme ekonomisi kürsüleri(nin) (...) teknisyene gerek mesleki hayatında ve gerekse girişeceği teşebbüslerde muvaffak olabilmesi için muhtaç olduğu işletmecilik bilgilerini vermeğe çalışmış” olmalarıdır (*İşletme*, 1948: 52). O sıralarda genel iktisat dersinin verildiğinin herhalde farkında olarak da “Yalnız iktisad bilgileri asla kifayet edemez ve etmiyecektir” denmektedir. Çünkü “Bilhassa bundan sonra hayata atılacak elemanın işletmecilik bilgilerine daha fazla ihtiyacı olacaktır”. Ancak diğerleri gibi, bu dilekler de gerçekleşmemiştir.

GÜÇLÜKLER VE YAYIN HAYATININ SONU

İşletme Mecmuası’nın birinci sayısındaki “Çıkarken” yazısının ilk cümlesinde “İdealist bir ruh ve tam bir inançla ortaya atıyoruz” denmektedir. Bu ilk sayıda, altısı yüksek öğretim kuruluşlarında çalışan yazarlardan olmak üzere 10 tane yazı yer almaktadır. İlk sayının ikinci bir

²¹ On yıl kadar sonra yayınlanan genel bir yönetmelikte şubelerden biri “iktisadi işletmecilik”, 1959 yılında bu okulların akademiye dönüştürülmesinden sonra çıkarılan yönetmelikte de “işletme iktisadi” adını almıştır (Üsdiken, 2009).

baskı yaptığı da anlaşılmaktadır. Birinci cildin altı sayısında, bazı makaleler yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi tefrika ediliyor olsa da, dokuz yazılık bir ortalamanın tutturulduğu görülmektedir. Anadolu Sigorta, İstanbul Emniyet Sandığı, Eti Bank, Halk Bankası, Ziraat Bankası, Tekel İdaresi, Güven Sigorta, Türkiye İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ve Kula Mensucat gibi o zamanların önde gelen şirketlerinden de reklam alınabilmektedir.

Ancak bir yandan da bazı sıkıntıların baş gösterdiği, dergiyi çıkaranların umdukları okuyucu ilgisini daha birinci ciltte bulamadıkları anlaşılmaktadır. “İkinci Yıla Girerken” başlığıyla 7. sayıda yayımlanan yazıda, karşılaştığı anlaşılan sorunlar şöyle dile getirilmektedir:²²

“İlmi ve mesleki mecmuamız, tahmin ettiğimizden de çok hatta pek çok güçlük ve zorluklar karşısında kalmıştır. (...) Bu gün biz, mecmuamızın (...) en fazla alakalı olanların, hitap ettiği meslek zümresi içinde takip etmesi muhakkak surette lüzumlu bulunanların %1 i tarafından bile okunmadığını teessürle [üzüntüyle] müşahade ediyoruz [gözlemliyoruz].”

İşaret edilmesi gereken derginin çıkışı ve ilk iki yılının II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmiş olmasıdır. Bu zaman dilimi savaş ortamı nedeniyle iktisadi gelişmenin durakladığı, darlıkların ve yüksek enflasyonun hüküm sürdüğü bir dönemin son yıllarıdır (Boratav, 2003; Tezel, 1994). Alkan da dördüncü cildin ilk sayısına yazdığı başyazıda “harp yıllarının meydana çıkardığı her türlü aksaklık ve zorluklara rağmen” derginin yaşatılabildiğini belirtmekte ve geleceği için daha umutlu ifadeler kullanmaktadır (*İşletme*, 1946e: 1). Ancak, belki bu şartların da ötesinde, Alkan’ın bu kez beşinci cildin ilk sayısındaki başyazısında dile getirdiği daha büyük sıkıntıların olduğu anlaşılmaktadır (*İşletme*, 1947e: 3-4):

“Bugün, yayın aleminin, bu alanın bütün mensublarınca, bütün alakalılarınca ve hatta herkesce bilinen ve inkarı kabil olmayan bir hakikatı vardır ki, o da, bizde, maalesef ilmi ve mesleki mahiyetteki çalışmalara, eserlere, varlıklara ve dergilere, genel olarak bu nevi yayına karşı hala ve hala aşırı derecede bir alakasızlığın mevcudiyetidir. (...) Emek dolu, bilgi dolu, ciddiyet ve vakar [ağırbaşlılık] dolu ilmi ve mesleki eserlere, yayınlara hiç bir yerden, hiç bir taraftan yakın bir alaka gösterilmiyor veya pek, pek mahdut [sınırlı] bir ilgi bahşediliyor. (...) Hatta ne garip bir tecelli ve talihsizliktir

²² “İkinci yıla girerken”, s. 1-2.

ki, kitabevleri bile bunları satmayı bir nevi angarya, fuzuli iş addediyor ve lütfen, rica ile alıp satıyorlar; onlar da kazanç hirsile asli vazifelerini unutarak böyle hareket ediyorlar ...”

Bu arada üçüncü ciltte yazılar, başyazılar ve meşhur işletme ekonomistleri köşesindeki biyografiler dahil olmak üzere, ortalamada yaklaşık yediye, dördüncü ciltte de altı civarına düşmüştür. İlk iki ciltin sayıları yaklaşık 30 sayfa iken, sonraki iki ciltte sayfa sayısı 25 civarına inmiştir. İlginç olan, derginin bu noktada aylık yayına geçmiş olmasıdır. Ancak bunun üzerine dergi yarı boyuna inmiş, beşinci ciltte her sayı ortalama dört yazıyla, 15 sayfa dolaylarında yayımlanmıştır.

Aylık yayına geçince, bir yılda yayımlanan toplam sayfa miktarı açısından ilk iki cildin hacmine tekrar ulaşılma ile birlikte, derginin bu sefer de yazı temin etmekte güçlüklerle karşılaşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Daha önce yazıları yayımlanan Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nun öğretim üyelerinin yazıları daha dördüncü ciltte kesilmiş, yine sıkça yazanlardan Aker'in de bu ciltte sadece bir yazısı yayımlanmıştır. Aynı şekilde, uygulama dünyasından yazarlardan Işıkpınar'ın dördüncü ciltte hiç makalesi yer almamış, Karova'nın da beşinci cildin ilk beş sayısından sonra yazıları çıkmaz olmuştur. Tokay'ın da beşinci ciltte hiç yazısı yer almamıştır. Zaten Tokay'ın bu sıralarda dergiden ayrıldığı da anlaşılmaktadır (Alkan, *İşletme*, 1948b: 4). Geriye sık katkı yapan yazarlardan bir Isaac, bir de Keyman kalmıştır.

Makale teminindeki güçlüklerle değinmemekle birlikte, derginin karşı karşıya bulunduğu zorlukları Alkan'ın altıncı cildin ilk sayısına yazdığı başyazıda görebilmek mümkündür. (*İşletme*, 1948b: 4).

“Geçen yıl, bizi, diyebiliriz ki, daha evvelki yılların hepsinden fazla gayri müsait [uygun olmayan] durumlarla karşılaştırmış bulunmaktadır. (...) Evvela, Devlet babanın (...) dile dolanan tasarruf teranesinin alelittlak [genel olarak] neşriyat [yayın] fasıllarına [bölümlerine] ilk planda hasrı [uygulanması] (...) temellerin sarsılmasını sağlamıştır. (...) Bilhassa bütün fiyatların her bakımdan artması, umumi masrafların çoğalması, çalışmalarımızı güçleştirmiştir.”

Anlaşılan devletten alınan destek kesilmiştir. Yine devletin verdiği kağıt yeteri kadar kaliteli olmadığından, piyasadan alım yapmak gerekmektedir. Kağıt fiyatları da yükselmiştir. Ayrıca fiyatlarda genel bir yükselme de

vardır. Alkan'ın bu yazısında tek şikayetçi olmadığı reklam teminidir. Dergide de reklamların azaldığına dair bir işaret görülmemektedir.

Yazı sağlamadaki sorunlara bir çare olarak, Alkan'ın çalıştığı okuldaki öğrencilerine döndüğü anlaşılmaktadır. Bir kere, başlarda da değinildiği gibi, ilk örneği dördüncü ciltte tefrika edilerek yayımlanan bir bibliyografya çalışması olmak üzere (Karagözoğlu ve Süslü, *İşletme*, 1946, 1947a, b), "İşletme Ekonomisi Semineri" başlığı altında öğrenci ödevleri yayımlanmaya başlanmıştır. Yine başta bahsi geçtiği gibi, Alkan'a yayın işlerinde yardımcı olan iki öğrencisinden birine (Büyükakıncı) dördüncü ciltten itibaren kitap tanıtımları yazdırılmaya başlanmış, sonraki sayılarda makalelerine de yer verilmiştir. Diğer bir yardımcısının da (Aktunalı) yeni ilave edilen "Pratik Muhasebe Bilgileri" başlığı altında yazıları yayımlanmıştır. Alkan'ın başyazıları ve yayın tanıtımları dışarıda bırakılırsa, beşinci ciltte yer alan yazıların yaklaşık yarısı öğrenci ödevleri ve anılan iki yazarın yazdıklarından oluşmaktadır.²³ Altıncı cildin yayımlanabilen yedi sayısında da Alkan'ın başyazıları, Keyman'ın bir, Isaac'ın iki ve iki yeni yazarın birer makalesi dışındaki bütün yazılar öğrenci ödevi veya Büyükakıncı ve Aktunalı'nındır. Yazı sayıları da artık ortalama üçe düşmüştür. Nihayet, derginin yayın hayatı, kapanacağı haberi de verilemeden Kasım 1948 sayısı ile son bulmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

En başta da belirtilmiş olduğu gibi, *İşletme Mecmuası*'nın tarihsel bir önemi vardır. Türkiye'de, her ne kadar muhasebe ağırlıklı olsa da, işletme başlığıyla genel bir kapsam iddia eden, uygulama dünyasına yönelik ilk dergidir. Tarihsel değeri bununla da sınırlı değildir. Gerek yayımlandığı dönem, gerekse öncesinin akademik ve iş dünyasına ilişkin birtakım bilgileri bu dergiden öğrenebilmek mümkündür. Örneğin, Türkiye'de 1930-1950 yılları arasının akademik ortamlarında ağırlıklı bir yer tutan işletme iktisadi disiplinini öğreten ve yaymak isteyenlerin Almanya'da bu alanı geliştirenlerle ne kadar yakın bağları bulunduğu aktardıkları kişisel anılarla kendini göstermektedir. Bir örnek olmak üzere Isaac, işletme iktisadının mimarı olarak kabul edilen Schmalenbach'ın "Kendisile ilmi münasebetlerde bulunmak bakımından ve hususi temaslar tesis etmiş olmak itibarile (...) üzerimdeki tesiri derin olmuştur" demektedir. Ayrıca yazdığı bir mektuba Schmalenbach'ın yanıt vererek "İstanbul Üniversitesindeki işletme ekonomisi derslerine büyük bir alaka göstermiş" olduğunu söylemektedir (*İşletme*, 1946a: 130). Yine Isaac, Locke'un (1984) üç öncüden biri diye nitelediği Schmidt'ten de "Ben de SCHMIDT'in talebesi idim. İki senede asistanı olarak onun idaresi altında çalıştım" diye bahsetmektedir (*İşletme*,

²³ Bkz. "Beşinci Cildin İçindekiler" başlığı altında yer alan yazı listesi [V (36), 1948, s. 187-189].

1946c: 153). Tokay bir makalesinde “hocam Leitner” atfı yapmakta (*İşletme*, 1945b: 96), Alkan da bir anısında, kendisinin de öğrencisi olduğu Leitner’e İstanbul Üniversitesi’nde işletme iktisadı kürsüsünü kurmak üzere 1935’de Türkiye’den teklif yapıldığını, ancak Leitner’in kabul etmediğini anlatmaktadır (*İşletme*, 1946f: 48-49).

Aslında bu anılar bir yandan kuvvetli, hatta kişisel, bağları gösterirken bir yandan da ilişkilerin, II. Dünya Savaşı ve izleyen yılların ortamında nasıl koptuğuna da işaret etmektedir. Örneğin, Isaac yakın dostluğunu belirttiği Schmidt’in “yaşayıp yaşamadığı hakkında hiç bir haber” alamadığını da yazmaktadır (*İşletme*, 1946c: 151).²⁴ Aynı durumun Leitner için de söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Alkan’ın 1946’da yayımladığı biyografisinde (*İşletme*, 1946f) sadece doğum tarihi gösterilmiş, halbuki Leitner 1945’de hayattan ayrılmıştır (Mattessich, 2003). Bunlar aynı zamanda [her ne kadar Nazilerin iktidara gelişinden sonra Alman işletme iktisadında da önemli gelişmeler olmadığı belirtilmişse de (Larsen, 2003; Üsdiken ve diğerleri, 2004)] 1930’ların ikinci yarısından itibaren Alman yazınına ulaşamadığının da göstergeleridir.

İşletme iktisadı disiplininin Türkiye’deki tarihine dair bu tür kayda değer notlar dışında, dönemin hem devlet işletmeleri hem de daha genel olarak iş dünyasına ilişkin bazı bilgiler de dergide okunabilmektedir. Örneğin, İktisat Bakanlığı’nın 1944 yılının fiyat denetimleriyle ilgili tebliği, devlet sahipliği altındaki işletmelere tek düzen bir hesap planı getirme projesi, muhasebe denetimi ve denetçilere ilişkin ilk kanun tasarısı veya bu yöndeki ilk mesleki örgütlenme girişimi hakkında yorum ve tartışmaları *İşletme Mecmuası*’nda bulabilmek mümkündür. Aynı şekilde, Türkiye’de iktisadi devlet teşekkülleri şeklindeki örgütlenmenin ilk adımını teşkil eden Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası’nda hem muhasebe düzeninin, hem de fabrika organizasyonunun Almanya’dan getirtilen bir profesör ve asistanlarına kurduğunu, aynı ekibin sonra Sümerbank için de davet edildiğini, elde edilen sonucun tam da istendiği gibi olmamış olabileceği gibi bir yorumla, Tokay’ın bir yazısından öğrenilmektedir (*İşletme*, 1945b).

Ancak, Türkiye hakkında böyle bilgilerin edinilebildiği yazıların dergideki payı azdır. Yazıların büyük bölümü, önceki bölümlerde gösterildiği gibi, birtakım bilgiler vermeye veya yazarlarının düşüncesiyle bazı ilke ve kaideleri öğretmeye çalışan türdendir. Ağırlıklı bir kısmı da muhasebe, maliyet muhasebesi ve organizasyon konularındadır. Ortada uygulama dünyasındakilere ulaşma gibi bir iddia olduğu için yüksek öğretim kuruluşları dışından yazarlara da yer verilmiş, yazıların da pratik olduğu düşünülen

²⁴ Schmidt 1950 yılında vefat etmiştir (Clarke ve Dean, 1986).

bilgiler içermesine çalışılmıştır. Ancak, yazılar kitaplarda bulunabileceklerin pek de ötesine gidememiştir. Bunun bir nedeni, öğretim üyeliği yapan yazarların kitaplarında yazdıklarını tekrar etmeleri olmuştur. Yazı veren uygulamacıların çoğu da aynı zamanda kitapları da olan yazarlardır. Özellikle dergiyi çıkaranlar ve sık yazı verenler, Almanya'dan öğrendikleri işletme iktisadının kuvvetli pratiklik iddiasından ötürü, dergide kullanılmasını telkin ettikleri usullere zaten kitaplarında da yer vermişlerdir.

Dergiye egemen bakış açısı ve bilgi temeli de, hem yayımlayanların eğitim geçmişleri, hem de o yılların tek iktisat fakültesindeki ağırlığı nedeniyle Almanya'da şekillenmiş haliyle işletme iktisadı disiplini olmuştur. Dolayısıyla dergi, ağırlıklı olarak işletme iktisadının anlayış ve terimlerini ve bunlardan hareketle yapılan meslek tanımlamalarını yaymaya çabalamanın bir aracı haline gelmiştir. İşletme iktisadı geleneği dışından yazarlara açılma, bu disiplinden başka yollarla eğitilmiş veya tecrübeler edinmiş olanların bilgi ve fikirlerinin de dergiye bir miktar nüfuz etmesine yol açmıştır. Ancak böyle farklı anlayışları ve bilgileri aktaran yazılar kısıtlı kalmış ve dergide çok sınırlı ölçüde tartışma zemini yaratabilmişlerdir. Zaten dördüncü yıldan itibaren de bu tür yazılar kesilmeye başlamış, dergi giderek yüksek öğretim kuruluşlarındaki iki işletme iktisatçısına ve öğrencilerine kalmıştır.

İşletme Mecmuası'nın yayın hayatının ancak beş yılı biraz aşan bir süre devam edebilmiş olmasını yaşatılmaya çalışıldığı ortamın yarattığı güç koşullara bağlamak mümkündür. Derginin büyük ölçüde aktardığı, yüzyılın başından itibaren endüstrileşme yoluna giren Almanya'da geliştirilmiş anlayış ve yöntemlerin, o yılların Türkiye'sinin özellikle cılız özel sektörünce ilgi görmesi ve uygulamada yararlanılmasının beklenmemesi gerektiği de belki düşünülebilir. Gerçi derginin yayın hayatının ikinci yarısı, savaş öncesinin devletçi sanayileşme çizgisinden uzaklaşmanın belirginleşmeye başladığı yıllara rastlamıştır (Boratav, 2003). Bir yanda ülkenin uluslararası ilişkileri değişmekte, bir yandan da çok partili rejime geçilmektedir. Bunlara koşut olarak özel sektöre verilmek istenen ağırlık da artmaktadır (Tezel, 1994). Ancak, derginin yayın hayatının son bulması da bu sıralarda olmuştur.

Aslında, *İşletme Mecmuası*'ninkinden yaklaşık 20 yıl sonra başlayan ve sonu benzer bir *Sevk ve İdare Dergisi* öyküsü de yazında daha önce anlatılmıştır (Üsdiken, Selekler ve Çetin, 1998). Bu dergi de uygulama dünyasına hitap etmek üzere çıkarılmış ve hem akademik, hem de iş dünyasından yazarlara yer verilmiştir. Bir farkı, arkasında Sevk ve İdare Derneği adında bir örgütün olmasıdır. Bir de bu kez, öğrenilenlerin kaynağı Almanya değil, artık ABD'dir. Ancak yapılmak istenen aynıdır. Bu sefer, ABD'de kaynaklı ve yine en modern ve bilimsel olduğu düşünülen "prensip" ve "usuller" öğretilmeye ve yayılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, derginin adından görüldüğü gibi, işletmecici gitmiş, yerine meslek olarak sevk ve idarecilik

gelmiştir. Ancak, ömrü daha uzun olmakla birlikte, bu derginin de akibeti *İşletme Mecmuası*'ndan farklı olmamış, 1966 yılında başlayan yayın hayatı 1978'de sona ermiştir. *Sevk ve İdare Dergisi*'ndeki makalelerde de, *İşletme Mecmuası*'ndaki yakınmalara çok benzer şekilde, anlatılan “yaklaşım ve tekniklerin Türkiye için ‘lüks ve Batı kopyacılığı’” olarak görülmesinden, “bunlara karşı bir ilgisizlik, hatta bir düşmanlık” olmasından şikayet edilmiştir (aktaran Üsdiken ve diğerleri, 1998: 73).

Görüldüğü gibi, her iki dergide de, yaklaşık 25-30 yıllık arayla, yakınılan uygulamacıların ilgisizliğidir. *İşletme Mecmuası*'nda işletme iktisadının uygulama dünyasınca benimsenmesi için kullanılan, ulusal gelişmeye katkıda bulunma ve zamanın gereklerine uyum sağlama gibi temalar, yaklaşık 50 yıl kadar sonra, örneğin, personel yönetimi ve toplam kalite yönetimini yayma çabalarında da kendini göstermiştir (Özen ve Berkman, 2007; Erçek, 2006; Erçek ve İşeri Say, 2008/9). Benzer yakınma ve temaların uzun zaman aralıkları içinde tekrar ediyor olması, aktarılan anlayış ve yöntemler değişirken, bunları benimsetme çabalarında başvurulan gerekçelerin aynı kaldığına işaret etmektedir. Özellikle *İşletme Mecmuası* ve *Sevk ve İdare Dergisi*'nde dile getirilen “ilgisizlik” şikayetleri ve bu dergilerin yayın hayatlarını sürdürmede karşılaştıkları güçlükler, bütün bu gayretlere rağmen uygulama dünyasını etkilemenin pek de kolay olmadığını göstermektedir.

Bunda belki, sıkça iddia edildiği gibi, “kabahatli” olan, anlatılmak istenenlerin “değerini” anlayamayan “işletmeciler” ve “sevk ve idarecilerdir”. Ama belki de ortada başka meseleler vardır. Belki anlatılanlar iş sahipleri ve yöneticilerin işine yaramamaktadır. Belki istedikleri sonuçları elde etmelerini sağlayacak anahtarların bu anlatılanlarda olmadığını düşünmektedirler. Belki bu dergilerde yazılanlar, içinde çalıştıkları ortamlara uygun değildir. Belki anlatılanlardan bazıları işlerine gelmemektedir. Belki yönetme bilgisini ve yöntemlerini başka yerlerden öğrenmeye ve bu şekilde öğrendiklerini uygulamaya kalkışmaya daha fazla eğilimlidirler.

İş dünyasını etkilemeye, yararına inandıkları bilgi ve yöntemleri uygulamacılara aktarmaya çabalayanlar, bu olasılıkları da düşünmeyi, bunlar ve muhtemel başkalarının etkilerini ortaya çıkarmayı yararlı bulabilirler. Özellikle şimdilerin Türkiye'sinde, *İşletme Mecmuası* ve hatta *Sevk ve İdare Dergisi*'nin yayımlandığı yıllara kıyasla dünyaya daha fazla açılmış bir iş dünyası bulunmaktadır. Medyanın etkisi artmış, işletmeler konusunda bildikleri olduğunu ileri sürenler de hem fazlalaşmış, hem de çeşitlenmiş gibidir. Dolayısıyla, iş dünyasına ulaşmak ve etki yapmak giderek daha da çapraşık bir mesele haline alıyor olabilir. Akademik dünyada “nazariyat” ile “ameliyatı” yakınlaştırmak isteyenler için buralarda epey araştırma sorusu yatıyor gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Alkan, İ. 1937 / 1952. *Genel işletme ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu.
- Alkan, İ. ve Yazman, A. T. (Der.). 1946 / 1947. *İktisat ve ticaret ansiklopedisi*, Cilt I ve II. İstanbul.
- Aycan, Z. (Der.). 2000. *Akademisyenler ve profesyoneller bakış açısıyla Türkiye’de yönetim, liderlik ve insan kaynakları uygulamaları*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Aytemur, J. Ö. 2007. 1930-1945 Yılları Arasında Türk Yönetim Düşüncesi: Sümerbank Örneği Üzerinden Tarihsel Bir Çözümleme. Yayımlanmamış doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bennis, W. G. ve O’Toole, J. 2005. How business schools lost their way. *Harvard Business Review*, 83 (9): 96-104.
- Boratav, K. 2003. *Türkiye iktisat tarihi, 1908-2002* (7. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Clarke, F. L. ve Dean, G. W. 1986. Schmidt's *Betriebswirtschaft* theory. *Abacus*, 22 (2): 65-102.
- Engelmann, K. K. 1942. İktisat ilmi ve işletme iktisadı arasındaki münasebet hakkında yapılan münakaşaya dair bir inceleme. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, 4 (1): 107-118.
- Erçek, M. ve Üsdiken, B. (yayımda), “İşletme İktisadı: Türkiye’de bir akademik disiplinin oluşumu, gelişimi ve sönüşü”, Tokdemir, E., Günçavdı, Ö. ve Kayam, S. S. (der.), *Yakın tarihimizin iktisadi panoraması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Erçek, M. 2006. HRMization in Turkey: Expanding the rhetoric reality debate in space and time. *International Journal of Human Resources Management*, 17: 648-672.
- Erçek, M. ve İşeri Say, A. 2008/9. Discursive ambiguity, professional networks and peripheral contexts: The translation of total quality management in Turkey, 1991-2002. *International Studies of Management and Organization*, 38 (4): 78-99.
- Ete, M. 1946. *İşletme ekonomisi dersleri*, Cilt 1 ve 2, Ankara: Dünya Kağıtçılık ve Kitapçılık.
- Ete, M. 1937. İsmet Alkan: Genel İşletme Ekonomisi. *İ.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 3: 386-88.
- Fehling, A. W. 1926. Collegiate education for business in Germany. *The Journal of Political Economy*, 34: 545-596.
- Fişekçi, O. 1977. *Kuruluşunun 50. yılı dolayısıyla Ankara Hukuk Fakültesi öğretim üye ve yardımcıları bibliyografyası, 1925-1975*. Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi.
- Güvemli, O. 2001. *Türk devletleri muhasebe tarihi: Cumhuriyet dönemi XX. yüzyıl*. Cilt 4, İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Guillén, M. 1994. *Models of management*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Hirsch, E. 2000. *Anılarım* (çev. F. Suphi) (8. baskı). Ankara: TÜBİTAK.
- İİE. 1985. *Türkiye’de işletme biliminin öncülerine armağan*. İstanbul: İÜ İşletme İktisadi Enstitüsü.

- Isaac, A. 1944. *İşletme iktisadı*. Cilt 3, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Isaac, A. 1939 / 1947. *İşletme iktisadı*, Cilt 1, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Larsen, B. 2003. German organization and leadership theory -- stable trends and flexible adaptation. *Scandinavian Journal of Management*, 19: 103-133.
- Locke, R. R. 1984. *The end of the practical man: Entrepreneurship and higher education in Germany, France and Great Britain, 1880-1940*. Greenwich, Connecticut: JAI Press.
- Mattessich, R. 2003. Accounting research and researchers of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century: an international survey of authors, ideas and publications. *Accounting, Business & Financial History*, 13 (2): 125-170.
- Özen, Ş. ve Berkman, Ü. 2007. Cross-national reconstruction of managerial practices: TQM in Turkey. *Organization Studies*, 28: 825-851.
- Schmaltz, K. 1930. The business periodicals of Germany. *The Accounting Review*, 5 (3): 231-234.
- Tezel, Y. S. 1994. *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi* (3. baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tokay, H. 1949. İşletme iktisadı ilminin gelişmesi. *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6 (2-4), 327-40.
- Toprak, Z. 1995. *Milli iktisat – Milli burjuvazi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Üsdiken, B. 2009. Bir örgütsel alanın yeniden şekillenışı: Türkiye’de iş hayatına yönelik yüksek öğretimde değişim, 1955-1975. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 35 (Özel sayı): 1-40.
- Üsdiken, B. 2004. The French, the German and the American: Higher education for business in Turkey, 1883-2003. *New Perspectives on Turkey*, No. 31, 5-38.
- Üsdiken, B. 2003. Türkiye’de iş yapmanın ve işletmenin akademikleştirilmesi. *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58 (1): 119-47.
- Üsdiken, B. 2002. Tarihsel bir bakışla bilim-yönetim birlikteliği. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2): 127-154.
- Üsdiken, B. ve Çetin, D. 2001. From *Betriebswirtschaftslehre* to human relations: Turkish management literature before and after the Second World War. *Business History*, 43 (2): 99-124.
- Üsdiken, B. ve Çetin, D. 1999. Türkiye’de akademik dünyanın yönetme işine yaklaşımında 1950’li yıllarla birlikte ne değişti? *Amme İdaresi Dergisi*, 32 (4): 47-65.
- Üsdiken, B., Kieser, A. ve Kjaer, P. 2004. Academy, economy and polity: *Betriebswirtschaftslehre* in Germany, Denmark and Turkey before 1945. *Business History*, 46: 381-406.
- Üsdiken, B., Selekler, N. ve Çetin, D. 1998. Türkiye’de yönetim yazınına egemen anlayışın oluşumu: *Sevk ve İdare Dergisi* üzerine bir inceleme. *Amme İdaresi Dergisi*, 31 (1): 57-87.
- Yazman, A. T. 1963. *Prof. İsmet Alkan: Hayatı ve eserleri*. İstanbul: DYO Kültür Yayınları.

EK

İşletme Mecmuası'nda Atıf Yapılan Yazılar

- Aker, A. 1944. Üç hesaplı yevmiye. *İşletme*, II (9): 63-67.
- Aker, A. 1946. Hesap uzmanlığı. *İşletme*, IV (21): 63-64.
- Alkan, İ. 1943a / 1943b / 1943c / 1943d / 1944a. İşletme ekonomisi ilmi ve esas mefhumları I, II, III, IV, V. *İşletme*, I (1): 7-12; I (2): 64-66; I (3): 90-92; I (4): 119-122; I (5): 144-145.
- Alkan, İ. 1943e. Milli işletmelerimiz, *İşletme*, I (4): 97-98.
- Alkan, İ. 1944b. Hesabîşleri ve işletme, *İşletme*, II (10): 83-86.
- Alkan, İ. 1944c. Bankacılıkta eleman seçme ve olgunlaştırma meselesi. *İşletme*, I (6): 165-167.
- Alkan, İ. 1944d. Mesleğimiz. *İşletme*, I (5): 125-126.
- Alkan, İ. 1944e. İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi 1883-1944. *İşletme*, I (6): 153-154.
- Alkan, İ. 1944f. Milli işletmelerimizin idaresinde çelik irade. *İşletme*, II (8): 29-30.
- Alkan, İ. 1945a. Ticaret öğretim davamız. *İşletme*, III (16): 101-102.
- Alkan, İ. 1945b. Teşebbüs, işletme ve müessese, *İşletme*, III (16): 81-83.
- Alkan, İ. 1945c. İşletme organizasyonu ve işletme organizatörü. *İşletme*, II (11): 113-118.
- Alkan, İ. 1945d. İşletmelerimizin harp sonu meseleleri. *İşletme*, III (13): 1-3.
- Alkan, İ. 1946a. İktisadi bünyemizin sağlığı ve kudreti. *İşletme*, IV (21): 51-52.
- Alkan, İ. 1946b. Milli işletmelerimiz ve planlı çalışma. *İşletme*, III (18): 131-134.
- Alkan, İ. 1946c. Endüstri işletmeciliğimiz. *İşletme*, IV (20): 25-27.
- Alkan, İ. 1946d. İşletmecilik zihniyeti ve yurdumuz", *İşletme*, III (17): 107-109.
- Alkan, İ. 1946e. Dördüncü yılımız münasebetile. *İşletme*, IV (19): 1-3.
- Alkan, İ. 1946f. Friedrich Leitner (1874). *İşletme*, IV (20): 47-49.
- Alkan, İ. 1947a. Muhasebe ve Maliye Mecmuası'nın intişarı münasebetile, *İşletme*, V (32): 104-110.
- Alkan, İ. 1947b. Zaruri bir açıklama. *İşletme*, IV (23): 118-119.
- Alkan, İ. 1947c. Henry Ford (1863-1947). *İşletme*, V (26): 29-30.
- Alkan, İ. 1947d. İyi işletmeciler yetiştirmek zaruriyetindeyiz", *İşletme*, V (29): 67-68.
- Alkan, İ. 1947e. Beşinci yılımız ve bir hasbıhal. *İşletme*, V (25): 3-5.
- Alkan, İ. 1947f. Gelir Vergisi Kanunu tasarısı ve işletmecilik alemimiz. *İşletme*, V (27): 35-36.
- Alkan, İ. 1948a. Teknik öğretim müesseselerinde işletme ekonomisi bilgileri. *İşletme*, VI (40): 51-52.
- Alkan, İ. 1948b. Altıncı yılımızı idrak ederken. *İşletme*, VI (37): 3-5.
- Arkun, O. F. 1943. Sigorta işletmelerinin kuruluş ve organizasyonu. *İşletme*, I (2): 55-57.
- Atasagun, Y. S. 1945. Türkiye Eksper Muhasipler ve İşletme Organizatörleri Birliği. *İşletme*, II (11): 126-130.
- Börtecene, K. 1947. Muhasebenin normlaşması. *İşletme*, IV (24): 123-126.
- Büyükakıncı, Ş. 1947. İş organizasyonu ile ilgili kaideler. *İşletme*, V (31): 101-104.
- Büyükakıncı, Ş. 1948a / 1948b. Muhasebe murakıpları mesleği ve muhasebe murakıpları teşkilatı I, II. *İşletme*, V (35): 165-168; VI (37): 5-13.
- Engelmann, K. 1944. Modern işletme murakabesinin inkişafı ve önemi. *İşletme*, II (7): 8-11.

- Ete, M. 1943a. Türkiye’de işletme ekonomisi ilmi. *İşletme*, I (4): 108-111.
- Ete, M. 1943b. İşletme Bütçeleri, *İşletme*, I (1): 19-23.
- Isaac, A. 1943a / 1943b / 1943c / 1943d. İşletme iktisadının, mahiyeti, önemi ve inkişafı I, II, III, IV. *İşletme*, I (1): 4-7; I (2): 52-55; I (3): 76-80; I (4): 99-104.
- Isaac, A. 1944a. Georg Obst 1873-1938. *İşletme*, II (9): 75-76.
- Isaac, A. 1944b. Ticari muamelelere ait mühim meseleler. *İşletme*, II (10): 100-106.
- Isaac, A. 1945a. Luca Pacioli (Takriben 1445-1517). *İşletme*, III (15): 79-80.
- Isaac, A. 1945b. Jacques Savary (1622-1690). *İşletme*, III (13): 24-25.
- Isaac, A. 1945c. Frederic Winslow Taylor (1856-1915). *İşletme*, II (11): 133-135.
- Isaac, A. 1945d. Henri Fayol (1841-1925). *İşletme*, III (14): 49-50.
- Isaac, A. 1945e / 1945f / 1946b. Sanayide maliyet masrafları hesap metodları I, II, III. *İşletme*, III (15): 56-62; III (16): 84-88; III (17): 109-120.
- Isaac, A. 1946a. Eugen Schmalenbach (1873). *İşletme*, III (17): 129-130.
- Isaac, A. 1946c. Fritz Schmidt (1882). *İşletme*, III (18): 151-153.
- Isaac, A. 1947. Kitap ve mecmua basımında maliyet masrafları meseleleri. *İşletme*, V (30): 86-89.
- Isaac, A. 1948. Rudolph Seyffert (1893). *İşletme*, V (35): 169-171.
- Işıkpınar, H. H. 1943a. Endüstri işletmelerinde plan. *İşletme*, I (2): 48-51.
- Işıkpınar, H. H. 1943b. Personel teşkilatı. *İşletme*, I (1): 26-30.
- Işıkpınar, H. H. 1943c. Endüstri işletmelerinde imalat raporlarının hazırlanması. *İşletme*, I (3): 73-75.
- Işıkpınar, H. H. 1944a. Endüstri işletmelerinde idari organizasyon. *İşletme*, I (5): 127-129.
- Işıkpınar, H. H. 1944b. Endüstri işletmelerinin muvaffakiyetinde kuruluş şartlarının tesirleri. *İşletme*, II (10): 87-91.
- Işıkpınar, H. H. 1944c. Teknik büro ve atelyelerde kayıt işlerinin rasyonelleştirilmesi. *İşletme*, I (6): 155-156.
- Işıkpınar, H. H. 1944d. Lokomobilli elektrik santrallerinin işletme teşkilatı. *İşletme*, II (9): 59-62.
- Karagözoğlu, A. İ. ve Süslü, A. 1946 / 1947a / 1947b. Türkiye’de işletme ekonomisi literatürü I, II, III. *İşletme*, IV (22): 91-93; IV (23): 112-114; IV (24): 136-139.
- Karova, B. E. 1944a. Atelyelerde işletme düzeni. *İşletme*, II (8): 39-44.
- Karova, B. 1944b. İşletmelerde norma vezuu. *İşletme*, I (6): 163-165.
- Karova, B. E. 1944c. İşletmelerde ücretler servisi. *İşletme*, II (10): 97-100.
- Karova, B. E. 1945a. İşletmelerde satınalma servisi. *İşletme*, II (11): 121-125
- Karova, B. E. 1945b. İş düzenlemesi. *İşletme*, II (12): 153-156.
- Karova, B. E. 1945c. İşletmelerimizin harpsonu düzenleme problemi. *İşletme*, (III) 14: 32-34.
- Karova, B. 1946a. Maaliyet şuuru. *İşletme*, III (17): 120-122.
- Karova, B. 1946b. Endüstri işletmelerinde çalışma saikleri. *İşletme*, III (21): 53-56.
- Karova, B. 1947. İş zaman ve hareketlerinin etüdü. *İşletme*, IV (23): 99-102.
- Keyman, H. 1943. Muhasebede personalist nazariyeler. *İşletme*, I (4): 111-114.
- Keyman, H. 1946a. Banka işletme masraflarında elemeğinin mevkii ve primli ücret meselesi. *İşletme*, IV (19): 17-21.
- Keyman, H. 1946b. Bankalarda işletme masrafları ve banka muamelelerinin maliyeti. *İşletme*, III (15): 62-66.
- Keyman, H. 1947. Bankalarda plasmanlar. *İşletme*, V (28): 53-55.

- Köylü, K. 1943. Zirai işletmelerimizin hususi karakterleri ve buna tesir eden amiller. *İşletme*, I (1) 30-33.
- Nomal, Y. 1944. İşletmenin tesis mahalli problemine toplu bir bakış II. *İşletme*, I (6): 175-177.
- Örsan, F. 1947. Sanayileşme davamızda norm meselesi. *İşletme*, V (27): 39-41.
- Sunder, O. 1947. Maliyet fiatı. *İşletme*, IV (23): 105-109.
- Tokay, H. 1943a. İşletmede organizasyon. *İşletme*, I (2): 37-42.
- Tokay, H. 1943b. İşletmede hesap işlerinin inkişafı, *İşletme*, I (1): 12-15.
- Tokay, H. 1944a / 1944f. Dünya yüksek iktisat ve ticaret mektepleri I, II. *İşletme*, I (6): 159-162; II (7): 11-13.
- Tokay, H. 1944b. Atelye ve büroların ışıklandırılması. *İşletme*, I (5): 133-138.
- Tokay, H. 1944c. Sanayide maliyet. *İşletme*, II (8): 31-34.
- Tokay, H. 1944d. Mamul maliyetinde müşterek masraflar hissesi. *İşletme*, II (9): 68-71.
- Tokay, H. 1944e. Masraf tevzi tablosu. *İşletme*, II (10): 91-96.
- Tokay, H. 1945a. Mesleki yayın: Perakende Ticaret İşletme Ekonomisi. *İşletme*, III (14): 46-48.
- Tokay, H. 1945b. Sınai muhasebelerimizin gelişmesi ve normlaşması. *İşletme*, III (16): 94-99.
- Tokay, H. 1945c. Teknik Üniversite ve yüksek teknik okullarımızda işletme enstitüleri. *İşletme*, II (12): 161-164.
- Tokay, H. 1946a. Maliyet ve fiyat politikamız. *İşletme*, III (18): 134-137.
- Tokay, H. 1946b. Yeni hükümet beyannamesi ve işletmeciliğimiz. *İşletme*, IV (22): 73-76.
- Tokay, H. 1946c. Milli endüstrinin devlet yardımı ile rasyonelleştirilmesi. *İşletme*, IV (20): 27-38.
- Veldet, T. 1947. Mısır'da yüksek ticaret öğretimi. *İşletme*, V (30): 89-90, 94.
- Yazıcı, B. İ. 1943. İçtimai emniyet. *İşletme*, I (1): 34-36.
- Yücesoy, C. 1944. Kitabevi muhasebe organizasyonu. *İşletme*, II (7): 14-23.
- Yücesoy, C. 1946. Bir endüstri işletmesinde maliyet muhasebesi. *İşletme*, III (18): 141-150.

Behlül Üsdiken, Sabancı Üniversitesi'nde yönetim ve organizasyon profesörüdür. Daha önce Boğaziçi Üniversitesi'nde çalışmış, Koç Üniversitesi ve Galatasaray Üniversitesi'nde de ek görevli olarak ders vermiştir. Yakın zamanlardaki çalışmaları, yöneticilik eğitimi, örgütler ve yönetim üzerine akademik yazın ve işletme gruplarının yönetimi üzerine olmuştur. Halen Türkiye'deki üniversiteler üzerine bir araştırma projesi yürütmektedir.

Mehmet Erçek, İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Mühendisliği bölümü Yönetim-Organizasyon ana bilim dalında öğretim üyesidir. Örgüt teorisi, işletmecilik tarihi, yönetim bilgisinin üretim, tüketim ve yayılımı alanlarında çalışmalar yapmakta ve 1991 yılından bu yana İstanbul Teknik Üniversitesinde çalışmalarını sürdürmektedir.